

Tonelagsspredning på Strilelandet

Av Gjert Kristoffersen

Denne artikkelen beskriver og analyserer hvordan tonelagskontrasten spres seg fra bergensmålet til bygdemålene rundt byen, de såkalte strilemålene. Disse har så langt tilbake vi har kilder, ikke hatt tonelagskontrast, men dette er nå raskt i ferd med å endre seg. Spredningen er ikke en isolert endring, men del av en større endring der bergensmålet i stadig økende grad påvirker strilemålene og etter hvert fortrenger dem. Mønsteret som avtegner seg, er at den bergenske tonelagskontrasten i form av en tidlig tonetopp i tonelag 1 mot en markert senere i tonelag 2, fonetisk sett gradvis vinner terreng. Det dreier seg med andre ord ikke om en kategorisk veksling mellom ingen kontrast og fulle bergens-tonelag, men om en prosess der pionerene i den første etterkrigs generasjonen manifesterer en kontrast der avstanden mellom de to tonetoppene er markert mindre enn i bergensmålet. Først i generasjonen født etter 1980 finner vi fullt utviklede bergenske tonelag. I tillegg til alder spiller også geografisk og kulturell avstand til byen en rolle, områder nær byen, for eksempel Ytre Arna, ligger langt foran mer fjerntliggende områder som for eksempel Austevoll.¹

Innledning

Undersøkelsen som legges fram i denne artikkelen, er et forsøk på å kartlegge når og så langt som mulig hvordan tonelagskontrasten de siste

1. Jeg takker tilhørere ved konferansene ICLaVE8 (Leipzig, mai 2015), Germanic Linguistics Annual Conference (Reykjavík, mai 2016), Tone and Intonation in Europe (Canterbury, september 2016) og Fonologi i Norden (Kristiansand, februar 2017) for verdifulle kommentarer. Det samme gjelder tilbakemeldinger fra kolleger ved Universitetet i Bergen, der jeg har presentert dette stoffet to ganger i regi av Forskergruppe i nordisk språk. For hjelp underveis takker jeg videre Kari Elida Eriksen, Jan Olav Gatland, Ernst Håkon Jahr, Paul Kerswill, Trond Minde, Per Egil Mjåvatn, Helge Sandøy og Johan Myking. Og ikke minst går en varm takk til to anonyme konsulenter og til redaktør Hans-Olav Enger for god hjelp. Ansvaret for gjenværende feil og mangler, samt for at ikke alle råd er fulgt, er naturligvis mitt alene.

50–60 årene har spredd seg fra Bergen til det omliggende Strilelandet.² Artikkelen utgjør dels en metastudie der jeg refererer den litteraturen som er publisert om strilemålene. Med unntak av Jensen (1963) har ingen av disse arbeidene tonelag som hovedtema, men tonelagene nevnes i mindre avsnitt. I tillegg vil jeg også legge fram kvantitative analyser av data fra fire eksperimentelt baserte undersøkelser: den landsomfattende undersøkelsen av tonelagsrealisasjon som Knut Fintoft og medarbeidere gjennomførte på 1970-tallet (Fintoft & Mjåvatn 1980), det NFR-finansierte prosjektet Norsk tonelagstypologi, som samlet inn tilsvarende data fra ulike deler av landet rundt år 2000, samt to mindre undersøkelser basert på opptak gjort på Osterøy og i Austevoll i hhv. 2016 og 2017. Jeg vil også presentere en kvantitativ analyse av tonelagsrealisering i et sett sosiolingvistiske intervjuer med talere fra Øygarden og fra Ytre Arna.

Utgangspunktet for kartleggingen er Martin Kloster Jensens doktoravhandling fra tidlig på 1960-tallet (Jensen 1963). Jensen viste at et stort flertall av informanter fra Strilelandet som var født umiddelbart før 2. verdenskrig, manglet tonelagskontrast. Av undersøkelsen hans går det også fram at i kommunene som lå nærmest Bergen, nemlig Fana, Askøy og Åsane, hadde kontrasten begynt å vise seg. Ulike undersøkelser som vi kommer tilbake til nedenfor, viser at informanter fra hele området født 50 år senere, dvs. på 1980- og 1990-tallet, i stor grad har en kontrast som realisasjonsmessig ligger nær den som i dag karakteriserer Bergen bymål.

Jeg har valgt å organisere gjennomgangen primært kronologisk, først og fremst basert på alderen til informantene. Alternativet hadde vært å forsøke å organisere stoffet primært geografisk for så å håndtere aldersforskjellene innenfor en slik ramme, men siden områdene som analyseres, dels er overlappende, dels inkludert i hverandre, og noen områder er bedre dekket enn andre, tror jeg at dette ville ha gitt en mindre oversiktlig og lesbar tekst.

Denne artikkelen kan ses som en fortsettelse av Kristoffersen (2016), der jeg viser at fraværet av tonelagskontrast på Strilelandet ble oppdaget så sent som ca. 1940. Før dét ser norske språkvitere ut til å ha trodd at

2. Når det gjelder geografisk avgrensning av Strilelandet, følger jeg inndelingen i Fossen (2009: 72): «Austevoll, Sund, Fjell, Øygarden, Fedje, Askøy, Meland, Radøy, Austrheim, Lindås, Masfjorden, Modalen, Osterøy, Os og Samnanger, foruten de tidligere kommunene Åsane, Arna, Fana og Laksevåg, fra 1972 innlemmet i Bergen by.» Se også figur 1 nedenfor.

tonelag var en del av strilemålene på linje med de fleste andre dialekter i Norge. Vi kan ikke vite hvor gammelt dette fraværet er. I 2016-artikkelen analyserer jeg opptak med to informanter fra Lindås født i hhv. 1867 og 1982 ved hjelp av den samme metoden som er benyttet i denne artikkelen. Ingen av disse hadde tonelagskontrast. Dette betyr at fraværet av tonelag med relativt stor sannsynlighet karakteriserte strilemålene på midten av 1800-tallet. Før dette kan vi ikke vite om tonelagskontrast noen gang har karakterisert strilemålene eller ikke. Vi kan med andre ord ikke ta for gitt, slik en av konsulentene så vel som Fintoft og Mjaavtn (1980) sitert lenger nede synes å gjøre, at strilemålene på et tidligere trinn i historien har mistet kontrasten.³

Artikkelen er organisert som følger: I del 2 skisserer jeg det demografiske bakteppet for endringen. Del 3 er en fonetisk skisse av den bergenske tonelagskontrasten og av hvordan fraværet av kontrast manifesterer seg i strilemålet.⁴ I del 4 diskuterer jeg noen relevante forskningsspørsmål som kan formuleres i tilknytning til temaet for artikkelen. Del 5 er en presentasjon av kilder, data og metoder som vil bli lagt til grunn. Del 6 trekker opp den tonale bakgrunnen, først gjennom en diskusjon av fraværet av tonelag på Strilelandet med utgangspunkt i Jensen (1963), og deretter gjennom en presentasjon av de bergenske tonelagene, som utgjør målsystemet i endringen. Del 7 og 8 utgjør hoveddelen av artikkelen. I 8 legger jeg fram resultatene av analysen av den eldre generasjonen, dvs. den født mellom 1945 og 1975. Del 9 er en tilsvarende presentasjon av resultatene for den yngre generasjonen, født mellom 1980 og 2000. Innenfor begge er gjennomgangen så organisert geografisk. Artikkelen konkluderes i del 9.

3. Antakelsen er likevel i samsvar med den mest alminnelig refererte hypotesen knyttet til fraværet av tonelag på Strilelandet, nemlig at tonelagene først forsvant fra Bergen som følge av språkkontakt med lavtysk (Jahr 2012). Deretter spredde dette fraværet seg til strilemålene før Bergen fikk tonelagskontrasten tilbake. Én grunnleggende svakhet ved denne hypotesen er at bergensmålet i svært liten grad ellers har preget strilemålene gjennom århundrene, så det er uklart hvorfor akkurat dette trekket skulle komme til å krysse bygrensen. En annen er at vi umulig kan vite om Bergen som følge av kontakten med lavtysk i en periode faktisk var uten tonelagskontrast. Men hvis det stemmer, blir det også en utfordring å forklare hvordan den reetablerte seg i Bergen. Dette må nok klassifiseres som et ennå uløst mysterium.
4. For formålet med denne artikkelen kan dialektene som tales rundt Bergen, behandles som én varietet.

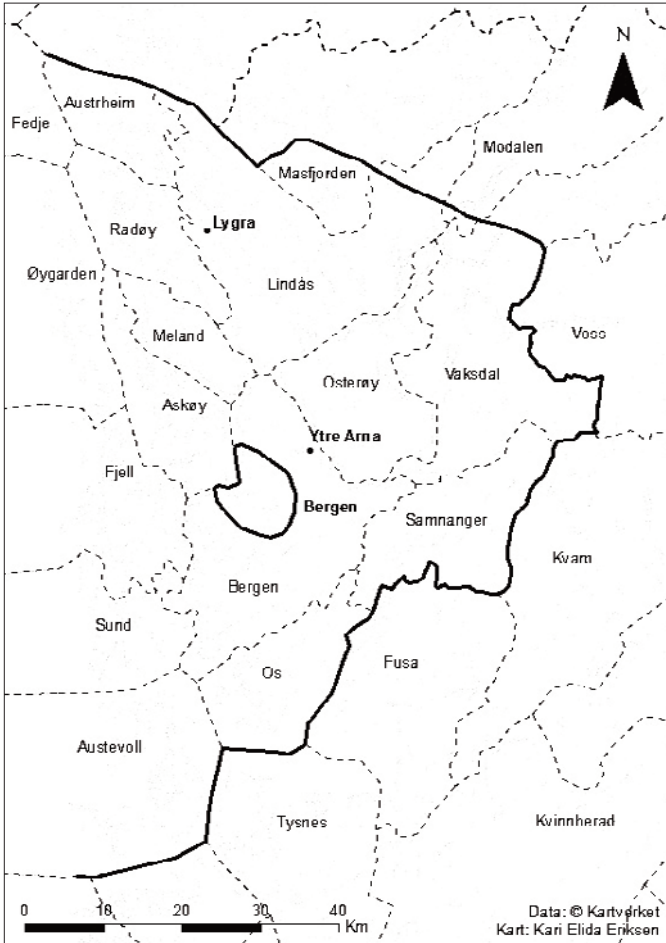
Demografisk bakteppe

Når tonelagene nå er i ferd med å etablere seg på Strilelandet, er ikke dette en isolert endring, men del av en større prosess der strilemålene i større og større grad preges av og etter hvert fortrenses av bergensdialekten. Grunnen er først og fremst den omfattende urbaniseringen som de siste årene har skjedd rundt Bergen, der bysamfunnet med store boligområder, handlesentre og ekspanderende servicenæringer har fortrent det gamle samfunnet basert på primærnæringer og noen steder eldre industri. Små samfunn som både mentalt og kommunikasjonsmessig lå langt fra Bergen fram til etterkrigstiden, er nå mer eller mindre tett integrert i et Stor-Bergen gjennom radikalt bedre kommunikasjoner, særlig vei og broer til fortrensel for sjøverts kommunikasjon. Fra å tenke byen som et annet sted, føler innbyggerne fra f.eks. Ytre Arna seg i dag som del av det større bysamfunnet, der det gamle Bergen sentrum likevel kanskje spiller en mindre rolle enn de store handlesentrene i Åsane.

Kjerneområdet vi snakker om her, kan vel først og fremst avgrenses til det Stor-Bergen som oppstod gjennom kommunesammenslåingen i 1972 ved at nabokommunene Åsane, Laksevåg, Fana og Arna ble innlemmet i byen. Men også Askøy rett vest for Bergen og nyere bygdebyer som Knarvik i Lindås og Straume i Fjell kommune i tillegg til Osøyro i sør, kan regnes som del av det urbane Stor-Bergen.

Og byen ekspanderer stadig. Pendleravstand skapt av bedre kommunikasjoner kombinert med lavere tomte- og boligpriser gjør at unge familier, mange sannsynligvis med bergensbakgrunn og mange uten lokal tilknytning, vil slå seg ned utenfor det Stor-Bergen jeg nettopp skisserte, ofte i nye boligfelt dominert av innflyttere, og pendle til arbeidsplasser nærmere Bergen. Slik blir kanskje barnehager og skole de trojanske hestene som åpner for spredning av tonelagene og bergensdialekten generelt, og som gjør at også barn av lokale foreldre kan komme til å endre talemålet mot bergensk. Helge Sandøy (personlig meddelelse juni 2018) peker med utgangspunkt i dialektendringsprosjektene⁵ han har ledet, på ungdomsskolen som en særlig viktig faktor.

5. Se <https://folk.uib.no/hnohs/DEP/>, sist besøkt 8. august 2018.

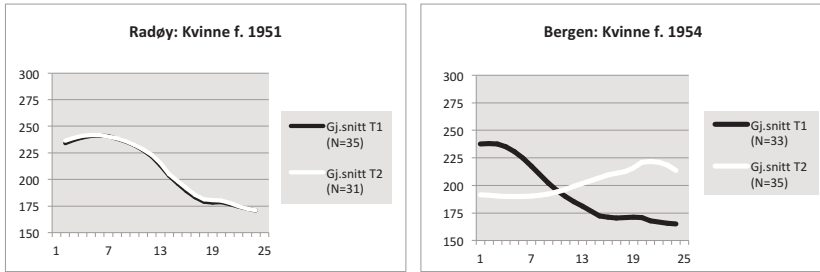

Figur 1: Strilelandet slik dette er avgrenset av Fossen (2009). Kart ved Kari Elida Eriksen.

Fonetisk skisse

Fonetisk faller tonelagskontrasten i Bergen inn under type 1B i den såkalte Gårding/Bruce-typologien (Bruce & Gårding 1978; Gårding 1977; Gårding & Lindblad 1973).⁶ I denne karakteriseres type 1 av ulik syn-

6. Dette avsnittet er på det nærmeste identisk med et tilsvarende avsnitt i Kristoffersen (2016)

Figur 2: Tonelagsrealisasjon i radøymålet (a) og i bergensmålet (b).

kronisering av en enkelt tonetopp, tidlig i tonelag 1 og relativt senere i tonelag 2. Dette i motsetning til type 2, der tonelag 2 har to tonetopper, som for eksempel i østnorsk. Den videre klassifikasjonen av type 1 i en A- og en B-type baserer seg på hvor forsinket toppen i tonelag 2-konturen er i forhold til den trykksterke stavelsen. I A-typen, som vi bl.a. finner i Sunnhordland, blir tonetoppene i begge tonelagene alltid realisert innenfor trykkstavelsen, se for eksempel analysen av tysnesmålet i Hognestad (2012: 103ff.). I B-typen, som Bergen tilhører, synkroniseres tonetoppen i tonelag 2 senere, som oftest med den påfølgende trykklette stavelsen dersom det er rom for det, dvs. særlig i ord med mer enn to stavelser.

Figur 2 viser realisasjonen av tonelagene i bergensmålet og i strilemålet, her tradisjonelt radøymål. Kurvene er basert på innspillinger gjort i tilknytning til et prosjekt ledet av Knut Fintoft på 1970-tallet, som hadde som mål å undersøke tonelagsrealisasjon i hele Norge, se Fintoft et al. (1978) og Fintoft og Mjaavatt (1980).⁷ Y-aksen viser grunntonefrekvens, x-aksen normalisert tid over 25 jevnt fordelte målepunkter. Kurvene representerer gjennomsnitt tatt over en rekke tostavede tonelag 1- og tonelag 2-ord, alle med initialtrykk og lang vokal, lest i rammesettingen “Det var ___ du sa”. Tonegangen er målt fra begynnelsen av den trykksterke vokalen til 75 ms. inn i den trykklette vokalen. T1 står for tonelag 1 og T2 for tonelag 2. Vi ser at mens det hos radøytaleren ikke er noen forskjell mellom de to typene, er det en klar forskjell i timing i Bergen, der tonetoppen i tonelag 1 realiseres tidlig i den trykksterke stavelsen, mens tonetoppen i tonelag 2 faller mot slutten av det målte

7. Innspillingene fra prosjektet er i dag en del av målføresamlingen ved Universitetet i Bergen. De ble overlatt samlingen av arvingene etter at Knut Fintoft døde i 2011.

domenet, dvs. i den trykklette vokalen. Jeg kommer nærmere tilbake til Fintoft-undersøkelsen i del 7.1 nedenfor.

4 Forskningsspørsmål

Det overordnede spørsmålet i denne artikkelen er hvordan tonegangs-mønsteret vist i figur 2a over tid blir erstattet med et mønster som ligner det vist i figur 2b. Spørsmålet kan i utgangspunktet dekomponeres i underspørsmålene formulert nedenfor. Ikke alle vil bli fylldig behandlet i denne artikkelen. Jeg skal konsentrere meg om i hvilken grad tonelagene har spredd seg i generasjonene født etter andre verdenskrig (spørsmål 1–3), om avstand til Bergen har noe å si (spørsmål 4), og hva som karakteriserer overgangen strukturelt (spørsmål 5 og 6). De to siste spørsmålene kommer jeg ellers bare kort inn på i konklusjonen. De er planlagt tatt opp i større bredde i senere artikler.

- I hvilken grad har språkbrukere født etter andre verdenskrig tilegnet seg et tonelagssystem som tilsvarer det bergenske?
- Når og hvor raskt skjer denne endringen?
- Hvordan er endringen synkronisert med overgangen til et mer bergenspreget talemål ellers?
- Har geografisk (og sosial) avstand fra Bergen noe å si?
- Er et eventuelt mellomstadium preget av variasjon, og hva særkjenner i tilfelle denne variasjonen?
- Representerer endringen *change from above* eller *change from below*?

Jeg utdyper disse spørsmålene i de følgende avsnittene.

4.1 I hvilken grad har språkbrukere født etter andre verdenskrig tilegnet seg et tonelagssystem som tilsvarer det bergenske?

I flere av kildene det vil bli referert til nedenfor, er observasjon av tonelag blant yngre knyttet til en kategorisk ja/nei-dikotomi. At det er bergenske tonelag det er tale om når svaret er ja, er underforstått, og i utgangspunktet er det neppe noen tvil om at de aktuelle forfatterne har kunnet høre likheter mellom det deres informanter produserer, og det de mener å kunne kjenne igjen som typisk bergensk tonelagsrealisasjon. Men her

kan det ha vært mindre fonetiske forskjeller det er vanskelig å fange opp bare gjennom lytting. Flere av undersøkelsene som refereres i denne artikkelen, baserer seg på fonetisk analyse av taleopptak, og disse vil kunne gi oss svar på i hvilken grad tonelagene hos disse informantene er fullt ut bergenske eller ikke.

4.2 Når og hvor raskt skjer overgangen?

Språkendringer sprer seg i ulikt tempo. Et stort antall sosiolingvistiske studier har vist at når en sammenligner aldersgrupper med hensyn til en gitt lingvistisk variabel, vil den yngre ofte ha et større innslag av den nye varianten enn den eldre. Dette kan i svært mange tilfeller tolkes som en pågående språkendring, og viser at det kan ta flere generasjoner før en endring er helt gjennomført. Intonasjon og tonegang er tradisjonelt, men uten konkret belegg, blitt sett på som trekk som er motstandsdyktige mot endring, se for eksempel Fintoft & Mjaavatt (1980: 86) og Sandøy (1996: 161). Nyere forskning viser imidlertid at tonelagsrealisasjon kan endre seg fra en generasjon til en annen. Hognestad (2002, 2006, 2007, 2008) dokumenterer dette med eksempler fra Stavanger og Flekkefjord. Det vil derfor være interessant å se om materialet kan avsløre noe om når og hvor raskt endringen er blitt gjennomført.

4.3 Hvordan er endringen synkronisert med overgangen til et mer bergenspreget talemål ellers?

Spredningen av tonelagskontrasten er som nevnt ovenfor en del av en større spredningsprosess der bergensdialekten gradvis endrer og i hvert fall nær Bergen fortrenger de tradisjonelle strilemålene. Et spørsmål i denne sammenheng er derfor hvor i dette større bildet spredningen av tonelagene befinner seg. Er de en del av de tidligste endringene, henger de etter, eller befinner de seg mer midt i feltet?

4.4 Har avstand fra Bergen noe å si?

Siden det i lys av analysene som følger nedenfor, neppe kan være tvil om at tonelagskontrasten er et trekk som sprer seg fra Bergen, er det naturlig å tro at geografisk og sosial avstand fra Bergen vil ha noe å si for når kontrasten etablerer seg et visst sted, jf. diskusjonen under 2 ovenfor.

4.5 Er et eventuelt mellomstadium preget av variasjon, og hva særkjenner i tilfelle denne variasjonen?

Mange mønstre kan tenkes når det gjelder hvordan selve overgangen skjer. Ett er at tonelagskontrasten fra én generasjon til den neste manifesterer seg som en full og kategorisk overgang. Der den eldre generasjonen mangler tonelag, har den yngre en kontrast og en fonetisk manifestasjon som på alle måter er identisk med bergensmålets. Et kanskje mer sannsynlig scenario er vel at vi finner språkbrukere som representerer en overgangsfase der tonelagskontrasten er til stede, men ennå ikke fullt ut identisk med den vi finner i Bergen. En slik overgangsfase kan manifestere seg på ulike måter. Én er at distribusjonen er på plass, men at avstanden mellom tonetoppene ennå ikke er så stor som den vi finner i Bergen. Dette vil da for eksempel kunne innebære at tonelagskontrasten først manifesterer seg som noe som ligger nær type 1A i Bruce/Gårding-typologien, mens Bergen i dag representerer type 1B.

Et annet scenario, som ikke utelukker det første, er at distribusjonen ennå ikke er på plass. Vi kan for eksempel tenke oss at kontrasten er der i de store og formodentlig relativt lettlærte kategoriene, for eksempel tonelag 1 i b.f.sg. av enstavede substantiv vs. tonelag 2 i infinitiver av verb. Samtidig kan det tenkes at distribusjonen i mindre unntakskategorier ikke er på plass, som for eksempel tonelag 1 i presens av sterke verb vs. tonelag 2 i presens av svake. Ekstremversjonen av denne situasjonen er at en gitt taler kan produsere de to tonelagsmelodiene korrekt, men at distribusjonen framstår som helt tilfeldig.

4.6 Hva slags type endring?

Det er vanlig å skille mellom endringer nedenfra og endringer ovenfra, eller "change from below vs. change from above", se for eksempel Labov (1994: 78). Den første typen representerer endringsprosesser som språkbrukerne selv ikke er klar over, mens den andre refererer til endringer som det er utbredt bevissthet om i språksamfunnet. Det er neppe noen tvil om at det er en høy grad av bevissthet på Strilelandet om den *store* endringen, nemlig at bergensmålet er i ferd med å fortrenge strilemålene. At infinitivsendelsen endres fra /-a/ til /-e/ og at substantivbøyningen blir radikalt endret, er trolig noe de fleste språkbrukere med en viss interesse for språk vil kunne peke på. Men er de klar over at de bergenske

tonelagene er en del av denne prosessen? Siden disse kanskje ikke er så lette å observere som segmentale og leksikalske endringer, er det et åpent spørsmål.

5 Kilder, data og metoder

Opplysningene som legges fram i denne artikkelen, er hentet fra en rekke ulike kilder som faller i to kategorier: opplysninger funnet i vitenskapelige arbeider om strilemålene og fonetisk analyse av opptak av informanter fra ulike deler av Strilelandet. I dette avsnittet presenterer jeg de to typene, og gjør med hovedvekt på den siste greie for hvordan de er analysert.

Den enkleste kategorien er opplysninger funnet i ulike vitenskapelige arbeider, det være seg publiserte artikler og monografier eller upubliserte hovedoppgaver. Disse er ikke mange, men flere av dem kaster lys over hovedspørsmålet i artikkelen.

I tillegg er som nevnt innspilt talemålsmateriale hentet fra ulike kilder analysert. Dette materialet kan deles inn i to typer. Den første består av manuskriptbaserte innspillinger der informantene leser et lukket sett av testord i én eller flere rammesetninger. Eksempler på materiale av denne typen er Fintoft-materialet, se særlig avsnitt 7.1 nedenfor, og materiale samlet inn i samsvar med protokollen brukt i prosjektet Norsk tonelagstypologi (NTT), se særlig 8.2. Den andre typen innspilt materiale som er brukt, er sosiolingvistiske intervjuer fra Ytre Arna nord i dagens Bergen, og fra Øygarden. En kontrollgruppe med bergensere ble også analysert. Disse innspillingene er tidligere blitt transkribert og transkripsjonene deretter synkronisert med talen i regi av det NFR-finansierte prosjektet *Dialektendringsprosesser*. Innspillingene og transkripsjonene knyttet til dette prosjektet er samlet i den såkalte Talebanken ved Universitetet i Bergen.⁸

De ulike datasettene vil bli nærmere beskrevet i de relevante avsnittene nedenfor. Her gjør jeg nærmere greie for hvordan de ulike innspillingene er blitt analysert med tanke på å etablere om den enkelte informant har tonelagskontrast eller ikke. Den innledende analysen ble gjort i det akustiske analyseprogrammet Praat.⁹ Når det gjelder de sosio-

8. Se <http://www.uib.no/fg/sosiolingvistik/90666/talebanken>, sist besøkt 9.4.2018.

9. Se www.praat.org, sist besøkt 9.4.2018.

lingvistiske intervjuene fra Ytre Arna og Øygarden, ble følgende prosedyre fulgt: Etter at den aktuelle innspillingen, dvs. lydfil og parallellstilt transkripsjon, var blitt lastet inn i Praat, gikk jeg gjennom transkripsjonen av hver informant for å identifisere aksentuerte ord med intervokalisk, stemt konsonant, dvs. ord som er gjennomgående stemt og derved potensielt karakterisert av en gjennomgående tonelagskontur. For hvert ord ble det lagt inn et såkalt intervall på et eget sjikt i det såkalte tekstfeltet i Praat-vinduet (eng. TextGrid), der den venstre kanten ble satt til begynnelsen av den trykksterke vokalen og den høyre til et punkt 75 ms. inn i den påfølgende trykklette vokalen. Grunnen til dette vil bli forklart nedenfor. Hvert intervall ble vilkårlig kodet med "VCV". Bare realisasjoner uten oktavsprang og med de vesentlige delene av konturen realisert ble annotert. For hver informant ble det annotert 20 tonelag 1-ord og 20 tonelag 2-ord.¹⁰ Samtidig ble hvert annotert ord ført inn i en egen linje i et regneark, i samme rekkefølge som de forekom i innspillingen, sammen med et løpenummer og hvilket tonelag ordet representerte. Også andre metadata ble lagt inn i egne kolonner i regnearket, avhengig av innspillingens struktur.

Figur 3 er et bilde av et Praat-vindu hentet fra innspillingene fra Ytre Arna, et av de sosiolingvistiske datasettene fra Talebanken, med en rekke annoteringssjikt.

Figur 3: Eksempel på transkripsjon og annotering i Praat synkronisert med lyd. Kurvene gjennom spektrogrammet representerer grunntoneforløpet i stemte partier.

10. I noen få tilfeller inneholdt ikke opptaket 20 flerstavete og brukbare tonelag 1-ord, men i de fleste av disse nærmet antallet seg 20.

De tre øverste sjiktene inneholder transkripsjonen av de to samtalepartnerne samt intervjueren. Disse var som nevnt allerede klare da jeg begynte ekserperingen, og lettet jakten på VCV-domener med stemt intervokalsk konsonant. På sjikt 4 er replikken det annoterte belegget er hentet fra, gjentatt, med den aktuelle aksentfrasen markert med hakeparenteser, og utstrekningen av denne er markert på sjikt 5. På sjikt 6 er VCV-intervallet annotert, i dette tilfellet knyttet til tonelag 2-ordet *sjeldan*. Vi ser at venstre kant som beskrevet i forrige avsnitt sammenfaller med begynnelsen på den trykksterke vokalen, og at den høyre er plassert 75 ms. inn i den trykklette vokalen. På sjikt 7 er løpenummeret til posten i databasen med belegg fra Ytre Arna satt inn.

Ved hjelp av Praat-skriptet *Pitch Dynamics* hentet jeg så ut kvantitative data knyttet til hvert annotert VCV-intervall.¹¹ Skriptet ble i utgangspunkt kodet for hvilket sjikt i annotasjonen de aktuelle intervallene befant seg i, i figur 3 sjikt 6, og i tillegg ble det kodet for å analysere alle intervaller merket "VCV" på dette sjiktet. På grunnlag av disse instruksjonene, samt angivelse av banene til de aktuelle lyd- og transkripsjonsfilene på datamaskinen, returnerer skriptet for hvert VCV-intervall, dvs. for hvert belegg, en tidsnormalisert Fo-kontur basert på et antall målepunkter som også må angis i skriptet før det kjøres, og i tillegg durasjon, høyeste og laveste Fo-verdi i intervallet samt plasseringen av laveste og høyeste Fo-verdi i hver kurve uttrykt i form av en prosentverdi av det totale forløpet. Resultatet fra skriptet er en tab-separert Text-fil, der hver linje gir resultatene for hvert belegg. Innholdet i Text-filen kan kopieres og limes direkte inn i regnearket der metadataene er ført inn. Deretter kan resultatene bearbeides og analyseres i regnearket og eventuelt overføres til et statistikkprogram for videre analyse.

Så vidt jeg vet, har ingen tidligere forsøkt seg på kvantitativ tonelagsanalyse av mer naturlig talemål, sannsynligvis fordi en da ikke i samme grad som i strukturerte innspillinger kan kontrollere feilkilder, der den viktigste helt klart er setningsintonasjon. Men om en ikke forsøker dette, kan en heller ikke vite i hvilken grad det vil være mulig å få ut interessante resultater på denne måten. Som vi skal se, gir metoden resultater som

11. Et Praat-skript er et program som henter ut og analyserer data fra en annotert Praat-fil. *Pitch Dynamics* er skrevet og tilgjengeliggjort av Christian DiCanio, og kan lastes ned fra <http://www.acsu.buffalo.edu/~cdicanio/scripts.html>, sist besøkt 18.11.2015.

svært langt på vei kan sammenlignes med resultater basert på manuskriptbasert lesing av målord i rammesetninger.

Når det gjelder de manuskriptbaserte innspillingene, var settet av målord allerede etablert i form av en liste lagt inn med metadata i et regneark på samme måte som beskrevet ovenfor. Ellers ble samme prosedyre fulgt, ved at hvert målord ble identifisert i lydfilen og annotert i form av et VCV-intervall før Praat-skriptet hentet ut informasjon fra lydfilene basert på annotasjonen.

I begge materialtypene er det plasseringen av høyeste FO-verdi, dvs. tonetoppen, som er det sentrale, kvantitative målet. Som nevnt ble denne uttrykt i form av en prosent av det totale, annoterte domenet. I dialekter der forskjellen mellom tonelagene manifesteres som tidlig tonetopp i tonelag 1 vs. senere tonetopp i tonelag 2, slik som i bergensdialekten, jf. avsnitt 6.2 nedenfor, vil forskjellen mellom tonelagene da framkomme som en gjennomsnittlig lav prosent for tonelag 1 mot en høyere prosent for tonelag 2. I dialekter uten tonelagsforskjell vil det ikke være noen signifikant forskjell på gjennomsnittsverdiene. Det er her avgjørelsen om å legge høyre kant av VCV-intervallene 75 ms. inn i den trykklette vokalen kommer inn. Målet med dette var å sikre best mulig sammenlignbare domener for tonelagsrealisasjonen. Siden tonelag 2-toppen i bergensdialekten ofte realiseres i den trykklette stavelsen umiddelbart etter den trykksterke, måtte den inkluderes i intervallet. Samtidig kan durasjonen til vokalen i den trykklette stavelsen variere svært mye, for eksempel avhengig av om den er ordfinal eller del av et lengre ord. Når plasseringen av tonetoppen blir uttrykt som en prosent av den totale durasjonen til domenet, må disse være best mulig sammenlignbare for at plasseringene selv skal kunne sammenlignes og bearbeides kvantitativt. Dette sikres best ved at det bare tas med en konstant del av den trykklette vokalen. Det vil naturligvis også forekomme variasjon mht. durasjon når det gjelder den trykksterke vokalen og den intervokaliske konsonanten, men denne lar seg vanskelig normalisere. Imidlertid viser mange undersøkelser at timingen av tonetopper som realisasjon av fonologiske høy- og lavtoner ofte er forankret i den parallelle stavelsesstrukturen, for eksempel sent eller tidlig i den trykksterke stavelsen, eventuelt i den umiddelbart påfølgende stavelsen, se for eksempel Ladd (2008: 169 ff.). Dette ser også ut til å være tilfellet når det gjelder skandinaviske tonelag. Bruce/Gårding-typologien beskrevet under 2 ovenfor bygger klart på en slik antakelse. Det samme gjør beskrivelsen av svenske tonelag i Riad

(2014: 184 ff.) og den av norske tonelag i Kristoffersen (2000: 236 ff.). Også når vi tar høyde for en viss individuell variasjon, vil begrensningen av måledomenet til en fast definert del av den trykksvake vokalen redusere en eventuelt uheldig innflytelse fra durasjonsforskjeller knyttet til trykkstavelsen og den intervokaliske konsonanten.

Prosesentsatsen som for hvert belegg uttrykker plasseringen av tone-toppen, skal jeg i det følgende kalle tonelagsskår, eller tonelag 1-skår og tonelag 2-skår der det er nødvendig. Forskjellene mellom gjennomsnittlige tonelag 1- og tonelag 2-skårer kan signifikant testes. I utgangspunktet er det rimelig å anta at hos språkbrukere med en fullt utviklet tonelagskontrast vil skårene som er hentet ut ved hjelp av skriptet, være normalfordelt rundt ideelle timing-mål knyttet til de to tonelagene. Parametriske tester, for eksempel t-tester eller en større variansanalyse, som alle forutsetter normalfordeling, vil derfor være brukbare metoder. Men siden vi ikke uten videre kan regne med at dette er tilfellet for informanter uten kontrast eller uten en fonetisk og fonologisk sett fullt utviklet kontrast, har jeg valgt å bruke en ikke-parametrisk test på alle informantene, nemlig den såkalte Mann-Whitney-testen. Denne er for hver informant utført i statistikkprogrammet SPSS. P-verdiene som oppgis i tabellene og ellers nedenfor, er med andre ord etablert ved hjelp av denne testen. Dette gjelder analysen av de sosiolingvistiske intervjuene så vel som for de eksperimentbaserte opptakene.

6 Tonalt bakteppe

6.1 *Det tonelagsløse Strilelandet*

Martin Kloster Jensen (Jensen 1963) var den første som forsøkte å kartlegge utbredelsen av fravær av tonelagskontrast rundt Bergen, og også den som kan ta æren av å ha påvist at tonelag var fraværende i alle dialekter rundt Bergen, ikke bare i Nordhordland og Fana slik de første undersøkelsene tydet på (Kristoffersen 2016). Jensen undersøkte hele 612 informanter fra hele Hordaland og deler av Sogn. Han skriver så vidt jeg kan se, ikke når opptakene ble gjort, men gitt at avhandlingen ifølge kolofonsiden var ferdig i 1960, må de ha vært gjort noen år før, kanskje ca. 1957. Han oppgir heller ikke fødselsår på informantene, bare alder da de ble spilt inn. Svært mange var tenåringer mellom 14 og 20 år, en del

også eldre. Det betyr at vi røft kan beregne fødselsårene til de fleste av informantene til mellom 1930 og 1945. De fleste av Jensens informanter er derfor en generasjon eldre enn dem som jeg skal fokusere på i denne artikkelen, og vil utgjøre en viktig del av bakgrunnen for det som følger i senere avsnitt.

Metoden Jensen brukte, var at hver informant skulle bestemme medlemmer av ulike minimale tonelagspar hun eller han selv hadde lest inn. “If the items are identified successfully, it is considered that a tonemic contrast is established for the dialect in question” (Jensen 1963:14). På grunnlag av skårene delte Jensen respondentene i tre grupper. De *tonale*, som identifiserte alle eller nesten alle testordene korrekt, de *ikke-tonale*, som hadde skårer rundt 50 % og som derved kan antas å ha gjettest, og en gruppe hvis skårer lå mellom 65 % og 85 %, som Jensen kalte *semi-tonale* (1963: 160). Denne siste kategorien er problematisk og vanskelig å få grep på. Kristoffersen (2016) argumenterer for at denne kategorien mest sannsynlig i stor grad beror på en metodefeil, siden disse talerne forekommer i omtrent samme proporsjon i områder med tonelag som i områder uten tonelag.

Det er viktig å merke seg at Jensen ikke undersøkte om informantene faktisk kontrasterte tonelagene i det de leste inn. Han undersøkte bare om informantene var i stand til å høre en kontrast i et materiale vi ikke kan vite om inneholdt en kontrast eller ikke. Jensen er i ettertid blitt kritisert for metodiske svakheter som kan ha ført til at en del individuelle resultater ikke er til å stole på, jf. særlig Ulvestad (1967), som spesielt pekte på at informantene kan ha gjenkjent det de har lest ut fra andre forhold enn tonelag, som for eksempel tilfeldig bakgrunnsstøy, spesiell stemmekvalitet etc. En må derfor være varsom med å stole på resultater basert på enkeltindivider og mindre grupper. Men om man trekker ut mønstre basert på større grupper av informanter, er det større grunn til å anta at resultatene gir et tilnærmet korrekt bilde av virkeligheten.

Tabell 1 viser innslaget av informanter som ifølge Jensens undersøkelse var fullt tonale, fordelt på ulike områder av Strilelandet.¹² Oversikten

12. Tabellen er en noe revidert versjon av en tilsvarende tabell i Kristoffersen (2016). Nordre Nordhordland består av Austrheim, Fedje, Masfjorden og Modalen, midtre av Lindås, Meland og Radøy. Sør utgjøres av Os alene. Øst dekker fastlandsdelen av gamle Hosanger kommune nord for Osterøy, dagens Osterøy, Vaksdal og Samnanger, Vest dekker Fjell, Sund og Austevoll. Nær Bergen består av Askøy, Fana,

tyder på at det overalt i den tonelagsløse delen av Strilelandet var et beskjedent innslag av tonalitet. Men vi ser også tydelige forskjeller. Mens kommunene i øst og vest har et svært beskjedent innslag, er innslaget vesentlig høyere rett sør og nord for Bergen, særlig i Os. Når det gjelder Nordre Nordhordland, ligger dette området på grensen mot Ytre Sogn, der tonelagskontrasten dukker opp igjen. Vi kan derfor sannsynligvis anta at den høye prosenten her har med dette å gjøre.

Område	% tonale	N
Nordre Nordhordland	17,3 %	81
Midtre Nordhordland	10,5 %	57
Sør (= Os)	27,8 %	18
Vest	3,8 %	79
Øst	0,0 %	38
Nær Bergen	37,7 %	53

Tabell 1: Fordeling av tonelagsskårer innenfor Strilelandet basert på Jensen (1963: 167f.).

Vi ser også at de bergensnære kommunene Fana, Laksevåg, Askøy og Åsane, i tabellen samlet på siste linje som "Nær Bergen", skiller seg ut med et atskillig høyere innslag av tonalitet enn de andre kommunene. Denne forskjellen kan tyde på at spredningen av tonelagskontrasten fra Bergen allerede hadde begynt da Jensen gjennomførte sin undersøkelse.

Med det forbeholdet jeg nettopp har tatt om å gå ned på individnivå in mente, skal vi likevel bryte ned gjennomsnittet på snaut 40 % for de bergensnære områdene i tabell 2 på kommune. Mens 7 av 8 informanter fra Fana i sør er tonale, er to av åtte fra Åsane i nord det. Askøy i vest plasserer seg mellom disse, men med 7 av 10 tonale nærmere Fana.¹³ Lavest ligger likevel Arna i øst, med bare 4 tonale av hele 27 informanter.

Fordelingen av tonalitet blant Jensens informanter fra Bergens nære omland tyder på at tonelagene kom tidligere til Fana og Askøy enn til bygdene nord for Bergen. Samtidig ser vi at tallet for Åsane er høyere

Laksevåg og Åsane. Jensens fordeling av resultater på kommuner på s. 167ff. følger kommuneinndelingen i Nordhordland fra før 1964. Der det har vært nødvendig, har jeg konvertert til kommunestrukturen innført i 1964 ved hjelp av de individuelle resultatene presentert på s. 108ff.

13. Laksevåg, som bare er representert med én informant, er ikke tatt med. Denne informanten var dét Jensen kalte semi-tonal, dvs. med en skår mellom 65 og 85 %.

Område	% tonale	N
Fana	87,5 %	8
Askøy	70,0 %	10
Åsane	25,0 %	8
Arna	14,8 %	27

Tabell 2: Innslag av tonalitet i de bergensnære kommunene ifølge Jensen (1963: 167 f.)

enn det for Midtre Nordhordland i tabell 1. Midtre Nordhordland er området umiddelbart nord for Åsane.

Jensens resultater tyder på at fraværet av tonelagskontrast ikke kan ha vært totalt på Strilelandet det første tiåret etter krigen. I områdene nær Bergen hadde tonelagene allerede da begynt å spre seg, særlig i de bergensnære delene av Fana og Askøy. Også nord og sør for Bergen var det et visst innslag av tonalitet, mens i kommunene vest og øst for Bergen var tonelagskontrast så å si fraværende, jf. tabell 1.

6.2 De bergenske tonelagene

Når vi skal studere hvordan tonelagene har spredt seg fra Bergen til de omliggende striledialektene, trenger vi et bilde av målsystemet, dvs. tonelagskontrasten i Bergen. Tre av datasettene som vi skal se nærmere på nedenfor, inneholder også bergensinformanter. Disse er Fintoft-materialet, Talebanken-materialet og NTT-materialet, alle omtalt kort i avsnitt 5 ovenfor. I dette avsnittet skal vi se på hvordan tonelagskontrasten i form av gjennomsnittsavstander mellom tonelag 1- og tonelag 2-maksima er realisert hos disse informantene.

I Fintoft-materialet finnes opptak med åtte informanter fra det sentrale Bergen i tillegg til hhv. tre og to fra bydelene Fana i sør og Åsane i nord. De fleste er sannsynligvis født i løpet av det første tiåret etter krigen, og representerer derved den eldste aldersgruppa. De sosiolingvistiske intervjuene i Talebanken omfatter ni informanter fra Bergen sentrum født mellom 1959 og 1972 (= Talebanken 1), og fem født i 1995 (= Talebanken 2). Materialet samlet inn under prosjektet Norsk tonelagstypologi omfatter tre informanter fra Bergen, alle født i 1985.¹⁴

14. Det ble spilt inn fire informanter fra Bergen, men den siste er preget av så mye stemmeknirk at grunntonefrekvensen ikke lar seg pålitelig trekke ut.

Tabell 3 viser de gjennomsnittlige tonelagsskårene for de ulike datasettene, uttrykt som prosent av VCV-domenet beskrevet i avsnitt 5 ovenfor. Vi ser at gjennomsnittene er svært stabile over de ulike datasettene, med en differanse på ca. 50 % mellom de to tonelagene. Tabellen dekker imidlertid over en del variasjon. Siden bergensdataene skal fungere som en målestokk i forhold til de tilsvarende forskjellene for informanter fra Strilelandet, der forskjellene som vi skal se i avsnitt 7 og 8 nedenfor, i mange tilfeller er mindre, bør vi også se på minimumsskårene for tonelag 2 i de fem datasettene. Denne verdien kan ses som et tilnærmet mål på minimumsforsinkelsen for tonelag 2-toppen i idiomatisk bergensdialekt.¹⁵

Datsett	N	Fødselsår	Innspill- lingsår	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Gj.snitt diff.	Min. diff.
Fintoft Bergen	8	Ca. 1945– 1955	Ca. 1970	10,6 %	62,8 %	52,2 %	33,8 %
Talebanken 1	9	1959–1972	2010–11	17,5 %	69,1 %	51,6 %	40,6 %
NTT	3	1985	2001	16,9 %	63,9 %	47,0 %	41,6 %
Talebanken 2	5	1995	2010	20,6 %	68,3 %	47,8 %	41,0 %

Tabell 3: Gjennomsnittlige tonelag 1- og tonelag 2-skårer hos bergensinformanter fra ulike datasett.

Dette betyr imidlertid ikke nødvendigvis at dersom en har en lavere differanse, vil talen ikke høres bergensk ut. Her er det en hel rekke andre variabler som også spiller inn, og om en gitt taler høres bergensk ut, må til syvende og sist testes med utgangspunkt i persepsjon, ikke kvantitative mål og forskjeller. Vi kan likevel med utgangspunkt i målene lagt fram i tabell 3 tenke oss at den typiske bergenske differansen er ca. 45–50 %. Bare tre av de 25 informantene har en differanse under 40 %, og én under 35 %. Den siste, en Fintoft-informant, kan vi i lys av gjennomsnittene ellers trygt se på som en utligger. Ut fra dette kan vi anta at forskjeller under 35 % kan regnes som mellomverdier mellom fravær av tonelagskontrast og en fonetisk sett idiomatisk bergenskontrast.

15. N-kolonnen viser antall informanter i hvert sett. Informantene fra Fintoft-materialet og fra Talebanken er de som kommer fra Bergen før kommuneutvidelsen i 1972, i Talebanken referert til som Bergenhus. Når det gjelder NTT-informantene, ble det ikke spurt om hvilken bydel informantene kom fra.

7 Generasjonen født mellom 1945 og 1975

Vi er nå klare til å se på resultatene av analysen av de ulike datasettene. I dette avsnittet skal vi se på utbredelsen av tonelag i den eldste generasjonen, nemlig de som er født i etterkrigsårene og fram til ca. 1975. Vi begynner med Fintoft-materialet, som har informanter fra flere deler av Strilelandet. Etter det ser vi først på mer lokale undersøkelser i områdene nord for Bergen før vi vender blikket mot områdene sør for Bergen. Tabell 1 ovenfor antyder at områdene umiddelbart nord og sør for Bergen, altså *Midtre Nordhordland* og *Sør (= Os)*, har et høyere innslag av talere med kontrast enn de mer perifere delene av Strilelandet i vest og øst. Som vi skal se, blir dette bildet forsterket av resultatene av denne undersøkelsen.

7.1 Fintoft-materialet

Til forskjell fra Jensens undersøkelse var Fintofts basert på fonetisk analyse av produksjon. Evnen til å persipere tonelag ble ikke undersøkt. Innspillingene ble gjort tidlig på 1970-tallet. De av hordalandsinformantene som har latt seg nærmere identifisere, er født mellom 1945 og 1955, altså i gjennomsnitt ca. ti år yngre enn Jensens informanter. Dette anslaget er imidlertid usikkert, fordi de eneste metadataene vi har knyttet til innspillingene, er navn på informanten og kommune. Men Norge er ikke større enn at jeg ved gjennomgang av alle informantene kjenner igjen noen få, enten som offentlig kjente personer eller personer jeg i løpet av livet har hatt kortere eller lengre kontakt med. Disse er alle født i løpet av det første tiåret etter krigen, og det er på grunnlag av dette jeg antar at de fleste av informantene hører til disse årskullene.¹⁶

Resultatene fra Strilelandet beskriver forfatterne slik (Fintoft & Mjaavatn 1980: 86):¹⁷

16. Ifølge personlig meddelelse i august 2017 fra Per Egil Mjaavatn, som var Fintofts medarbeider på prosjektet, var aldersspredningen imidlertid større på landsbasis, så noen av informantene kan ligge nærmere Jensens informanter med hensyn til fødselsår enn antydnet her.
17. Spørsmålet om andre faktorer enn grunnfrekvens kan brukes til å markere tonelagsforskjellen, har meg bekjent ikke blitt nærmere undersøkt. Jensen (1960) viste at tonelagene også lot seg identifisere når det ble hvisket, men siden dette ikke dreier seg om normal tale, er dette irrelevant her.

... på visse steder kan kurvene for tonem 1 og tonem 2 sammenfalle slik som det er vist på figur 13. Det vil føre til at vi potensielt får et område uten tonemoppisjjon. Slike områder må studeres inngående bl.a. ved bruk av lyttertester for å finne ut om de mangler tonemoppisjjon. Selv om tonelagskurvene sammenfaller kan en ha "tonemoppisjjon". Det er nemlig mulig at andre faktorer enn grunnfrekvensen brukes til å markere "tonem".

Rundt Bergen har posisjonen til toppen i type A og i type B beveget seg mot hverandre slik at i begge tonemene er toppen i midten av den trykksterke stavelsen. Her har vi et område uten tonemoppisjjon.

"Figur 13" er et kart som illustrerer dette mulige fraværet ved hjelp av skravering. Kartet slik det er reproduisert i artikkelen, er lite og vanskelig å lese. Her er det reproduisert i forstørret og noe tydeliggjort form som figur 4.

Figur 4: Dialekter på Strilelandet som ifølge Fintoft & Mjaavtn (1980: 83) mangler tonelagskontrast.

Området som ifølge Fintoft & Mjaavtn er uten kontrast, er skravert og avgrenset med en tykk, sort linje. Vi ser at skraveringen dekker et mindre område enn det som i denne artikkelen refereres til som Strilelandet. Det kan med andre ord se ut som midtre del av Nordhordland nord for Os-

terfjorden, dvs. grovt regnet Meland, Lindås, vestre del av Osterøy, samt Modalen og Masfjorden *har* tonelagsmotsetning, og at det samme gjelder Fana. Dette kommenteres ikke i artikkelen. Men når vi sammenholder kartet med listen over informanter, skyldes fraværet av skravering i flere tilfeller sannsynligvis heller fravær av informanter enn det at forfatterne har avdekket at disse områdene *har* tonelagskontrast. Fraværet av informanter gjelder Meland, Austrheim, Fedje, Osterøy og Modalen. Fra Lindås finnes det én innspilling, og det samme gjelder Masfjorden. Videre finnes det én innspilling fra hhv. Askøy, Austevoll, Fjell, Fusa, Samnanger og Øygarden, to fra Vaksdal og tre fra Radøy.

Innspillingene fra prosjektet er av gjennomgående svært god teknisk kvalitet. Hver informant leser minimale par i den samme rammesetningen: “Det var ___ du sa”. Hvert minimale par leses sammen, og til sammen leses ca. 70 setninger, dvs. ca. 35 minimale par. I de aller fleste parene er tonelag 1-ordet et nøytrumssubstantiv i b.f.sg, og tonelag 2-ordet en homofon eller tilnærmet homofon infinitiv.

Resultatene fra analysen, der metoden er beskrevet i del 5 ovenfor, er gjengitt i tabell 4. Informantene er sortert i to grupper på grunnlag av signifikans og deretter rangert etter størrelsen på forskjellen i gjennomsnittlige tonelagsskårer. Vi ser at fire av informantene viser en signifikant forskjell, mens de resterende syv mangler kontrasten. Informanten fra Askøy kommer fra Strusshamn, et av tettstedene på “bergenssiden” av Askøy, der kontakten med Bergen var utstrakt gjennom bilfergene som trafikkerte strekningen daglig. De tre andre, hun fra Lindås og de to fra Radøy, kommer alle fra de sentrale delene av Nordhordland.

Fintofts prosjekt bygde uten tvil på en antakelse om at tonelagsrealisasjonen var homogen innenfor et gitt lokalsamfunn, i dette tilfellet en kommune. Dette vil nok også stemme for de fleste kommuner i landet, og når denne forutsetningen er oppfylt, er sannsynligheten høy for at enhver mer eller mindre tilfeldig utplukket informant vil være representativ, så sant vedkommende er født og oppvokst i kommunen. Men i kommuner der realisasjonen er i ferd med å forandre seg, er ikke dette nødvendigvis tilfellet. Vi kan derfor ikke vite om de informantene som deltok i prosjektet og hvis resultater framgår av tabell 4, er representative. Og i en situasjon der trekket preges av variasjon, vil én eller to informanter ikke være nok. For å ha skaffet seg et presist bilde av tonelagenes status på Strilelandet i den generasjonen som ble spilt inn, måtte prosjektet ha brukt et mye større antall informanter. Alle re-

Kommune	Fødselsår	Kjønn	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Diffe- ranse	P-verdi
Askøy	1947	Mann	13,8 %	39,9 %	26,1 %	*0,000
Lindås	1955	Kvinne	12,4 %	34,5 %	22,1 %	*0,000
Radøy 1	1950	Mann	12,1 %	29,3 %	17,2 %	*0,000
Radøy 2	1952	Mann	8,6 %	13,6 %	4,9 %	*0,002
Fjell		Kvinne	31,1 %	37,1 %	6,0 %	0,309
Vaksdal 1	1950	Mann	26,6 %	29,7 %	3,1 %	0,291
Samnanger		Kvinne	22,3 %	25,3 %	3,0 %	0,109
Vaksdal 2		Mann	14,7 %	16,0 %	1,3 %	0,482
Austevoll	1951	Mann	23,0 %	23,3 %	0,3 %	0,321
Radøy 3		Kvinne	19,1 %	18,2 %	- 0,9 %	0,635
Øygarden	1956	Kvinne	19,4 %	17,0 %	- 2,4 %	0,393

Tabell 4: Analyse av eventuell tonelagskontrast hos informantene fra Strilelandet i Fintoft-materialet.

sultatene sammenfattet i tabell 4 må derfor regnes som stikkprøver som i beste fall kan gi en antydning av status for tonelagskontrasten i den gruppa og i det området de representerer.¹⁸

Informanten fra Lindås og én av de tre fra Radøy har jeg greid å få kontakt med. Informanten fra Lindås hadde begge foreldrene fra Strilelandet, men bodde til hun var fem år i den bergensnære delen av Fana. Da flyttet familien først til Radøy og senere gamle Lindås. Radøyinformanten født i 1952 hadde en mor med en tonelagsdialekt fra området mellom Nordhordland og Ytre Sogn. Fraværet av tonelag hos barna var noe som opptok henne og som ble diskutert i hjemmet.

Merk at ingen av de fire informantene som har en signifikant forskjell, når opp til den minimumsdifferansen for idiomatiske bergenske tonelag vi med utgangspunkt i bergensinformantene satte til 35 % i avsnitt 6. De faller med andre ord i en mellomgruppe med utgangspunkt i dette kriteriet, mellom de som ikke har noen signifikant forskjell og de som har full bergensk kontrast. Her avtegner det seg med andre ord et delsvar på forskningsspørsmål 4 ovenfor, nemlig at tonelagene kan synes å bli introdusert via et mellomstadium der avstanden mellom de to tone-

18. Det som så vidt jeg har forstått, heller ikke ble registrert før innspillingene, var informantenes dialekthistorie. I utgangspunktet vil jeg tro at hver informant ble spurt om de mente de var representative med hensyn til dialekt. De som ble spilt inn, har ganske sikkert svart ja, men om de for eksempel har kommet flyttende i svært ung alder fra et område med tonelagskontrast, eller har vokst opp med foreldre med tonelagskontrast, er det i prinsippet mulig at dette kan ha satt ubevisste, tonale spor.

toppene er mindre enn de er hos den typiske bergensstaleren. I tabellen ser vi at høyeste signifikante differanse er 26,1 %, og den laveste 4,9. Den siste er informantene referert til ovenfor hvis mor hadde tonelag, og der fraværet av tonelag hos barna ble diskutert i hjemmet. Vedkommende har alltid regnet seg selv som uten tonelag, og siden forskjellen er så lav som dette, er nok dette også fra et persepsjonsperspektiv tilfellet. At vedkommende likevel leste så støtt at det framkom en ørliten, men likevel signifikant forskjell, er fascinerende. En gjetning kan være at han etter å ha gått på gymnas i Bergen og som nybakt universitetsstudent i samme by ubevisst har oppfattet en forskjell i uttalen av bestemt form entall av enstavede substantiver og infinitiver, som han like ubevisst og bare et ørlite stykke på vei har hermet i lesningen av de minimale parene. Om den samme forskjellen ville ha vist seg i løpende, uformell tale, er vel mer tvilsomt.

7.2 Mer om områdene nord for Bergen

7.2.1 Lygra i Lindås

Hovedoppgaven til Kjell Bergfjord (1975) handler om målet blant eldre og yngre i Lygra kirkesogn, som ligger i nordvest i dagens Lindås kommune. Før kommunerevisjonene i 1964 utgjorde Lygra den vestlige delen av gamle Lindås kommune. Bergfjord legger vekt på at dette var en bygd som den gang lå relativt isolert og som i etterkrigstiden i liten grad var preget av den moderniseringen som da skjedde sør i kommunen, rundt Knarvik, og i nordvest i forbindelse med byggingen av oljeraffineriet på Mongstad.

De eldste informantene er født tidlig på 1900-tallet, de tre yngste i 1952, 1953 og 1957. Ingen av informantene hadde tonelagskontrast, heller ikke de yngste. Om metoden han brukte til å undersøke en eventuell tonelagskontrast i området, skriver Bergfjord følgende:

For å kunna slå fast om informantane mine hadde eitt eller to tonelag fann eg fram til minimale par der ein eventuell skilnad mellom tonelag 1 og 2 skulle koma fram: [...] I isolert stilling var det ikkje mogleg for informantane å avgjera om ein hadde den eine eller andre tydinga av ordet. Det auditive inntrykket eg fekk, var ein temmeleg lik tonegang i begge tydingar med først ei stigning i tonerørsla og deretter eit fall. (Bergfjord 1975: 28)

7.2.2 Flere informanter fra Nordhordland

Kerswill (1994) er en sosiolingvistisk undersøkelse av innflyttere til Bergen fra Strilelandet, nærmere bestemt dagens Lindås kommune. Her var det primære undersøkelsesobjektet med andre ord ikke språkbrukere som bodde på Strilelandet, men den innflytelsen bergensmålet har på tilflyttere med bakgrunn herfra. Undersøkelsens hovedmål er derfor ikke av primær interesse i vår sammenheng, men et par mindre sider av undersøkelsen er relevante.

En av variablene til Kerswill var tonelag. På grunn av ulike problemer knyttet til studiet av tonelag i hans primære informantgruppe, valgte han å gjøre en persepsjonsstudie av "a more homogeneous group" (1994: 129), nemlig en gruppe på 41 elever ved den videregående skolen i Knarvik.¹⁹ I kapittel 5.4 presenterer han resultatet av et persepsjonseksperiment som testet i hvilken grad disse var i stand til å skille mellom bergenske tonelag. Skolen rekrutterte fra hele Nordhordland, og det opplyses ikke hvor de 41 kom fra i dette området.

Som kontrollgruppe brukte han en gruppe på 27 elever ved Fyllingsdalen videregående skole i Bergen. Feltarbeidet ble gjort i 1981, så informantene var født omtrent midt på 60-tallet. Testordene elevene skulle tonelagsbestemme, var innlest på bergensk. Som Kerswill påpeker, er dette strengt tatt ikke en test av om forsøkspersonene har tonelag, og heller ikke av om de er i stand til å høre den fonetiske forskjellen mellom dem, men av om de klarer å koble form og innhold på en korrekt måte. I fravær av belegg for at tonelag kan gjenkjennes på andre auditive kriterier enn tonegang, jf. fotnote 17, blir testen likevel en test på om informantene klarer å skille tonelagene auditivt.

Ikke uventet skåret elevene ved bergensskolen nesten 100 %. Blant elevene på Knarvik var variasjonen atskillig større. Men også her var evnen til å gjenkjenne tonelag korrekt relativt høy. Bare 4 ligger under 65 %, altså innenfor det området Jensen hadde regnet som ikke-tonalt. 13 skåret mellom 65 og 85 %, mens resten, dvs. 24, hadde over 85 %. I den statistiske analysen deler Kerswill svarene ved 92 %. 22 av informantene skårer mindre enn dette, og kan derfor sies i ulik grad ikke å persipere tonelagsskillet i bergensk korrekt. 19 skårer 92 % eller mer, og viser derved de diskriminerer tilnærmet korrekt. Informantene blir

19. Studien ble presentert i norsk språkdrakt som Kerswill (1982). Jeg legger likevel den senere versjonen til grunn her.

videre inndelt etter to utenomspråklige kriterier som viste seg å være relevante, foreldrebakgrunn og innflytting til Lindås. Når det gjelder den første, skårer de som har minst én tonal forelder, signifikant bedre enn de som har begge foreldre uten tonelag. Det samme gjelder de som enten har bodd i Lindås hele livet eller kom flyttende før de fylte 7, sammenlignet med dem som var eldre da de flyttet til Lindås. Kerswill peker likevel på at disse variablene ikke er uavhengige av hverandre, siden de som flyttet sent til Lindås, også i større grad har foreldre utenfra. Dette støtter likevel Jensens resultater, som også tydet på at foreldrebakgrunn hadde en viss innflytelse.

Så sant informantene kom fra nordhordlandskommunene Lindås, Meland og Radøy, støtter også Kerswills resultater hypotesen om at tonelagene først etablerte seg langs den nord/sør-korridoren vi har skissert ovenfor. Nesten halvparten av informantene identifiserer tonelag korrekt. Men her må som sagt det forbeholdet tas at vi ikke vet hvor i Nordhordland informantene kom fra, så antakelsen om at de fleste kom fra de tre sentrale kommunene nevnt ovenfor, blir en antakelse. Og enda viktigere: det at de er i stand til å persipere tonelagskontrasten, betyr naturligvis ikke at de i eget talemål produserer den.

7.2.3 De sosiolingvistiske intervjuene fra Ytre Arna

Ytre Arna ligger ca. 20 kilometers kjøring nordøst for Bergen sentrum, på selve bergenshalvøya, og derved nærmere Bergen enn Lindås og resten av Nordhordland. I dag er kommunikasjonene med resten av Bergen gode. På 1840-tallet lå stedet langt fra Bergen, preget av små gårdsbruk. Da ble det etablert tekstilindustri på stedet, Arne fabrikk, og etter hvert vokste det fram en liten industriby rundt fabrikk. På det meste syselsatte industrien mer enn 1200 ansatte. Produksjonen ble gradvis utviklet fra 1970-årene, og ble endelig lagt ned i 1998.²⁰

Den raske ekspansjonen på slutten av 1800-tallet førte til stor tilflytting til stedet, fra ulike deler av Vestlandet. Men ifølge Minde (2014) hadde ca. 75 % av innbyggerne i 1875 bakgrunn fra Nordhordland. Derfor er det tvilsomt om det i Ytre Arna har utviklet seg en egen dialekt ved såkalt koineisering, slik det det synes å ha skjedd på andre industristeder på Vestlandet etablert i det 20. århundret, som Sauda, Odda, Årdal og

20. Kilde: http://industrimuseum.no/arne_fabrikk, besøkt 29.3.2017.

Høyanger, se for eksempel Sandve (1976), Ødegård (2013), Neteland (2013) og Solheim (2010).

Materialet fra Ytre Arna ble spilt inn i 1979 og 2010, og består av sosiolingvistiske intervjuer. Totalt antall informanter tatt med i denne undersøkelsen er 30, hvorav 5 er født etter 1980. Disse kommer vi tilbake til i 8.1.2 nedenfor. Innspillingene ble analysert som beskrevet under 5 ovenfor. Alderssammensetning og kjønnsfordeling for de født før 1980 framgår av tabell 5. Antall informanter med signifikant tonelagskontrast framgår i parentes. Signifikansgrensen er her som ellers satt til $p < 0,05$.

Fødselsår	1907–1920	1920–1945	1945–1980
Kvinner	3 (0)	3 (0)	6 (6)
Menn	5 (1)	4 (0)	7 (3)

Tabell 5: Ytre Arna-informantene fordelt på aldersgrupper og kjønn. Antall informanter med tonelagskontrast i parentes.

Et uventet resultat er at én av de fem mennene i den eldste aldersgruppa, født i 1917, også har en signifikant kontrast når denne testes ved hjelp av den ikke-parametriske Mann-Whitney-testen. En t-test gir imidlertid ikke-signifikans, med $p = 0,082$. En fordelingsanalyse av skårene viser en modal fordeling som kan tyde på at det for denne informanten likevel kanskje ville ha vært forsvarlig å bruke en parametrisk test. Jeg lar derfor spørsmålet om signifikansen er reell, stå åpent. Informanten er født i Ytre Arna, har begge foreldrene fra Strilelandet og har laveste utdanningsnivå. Men som med de andre informantene kjenner vi ikke hele livshistorien.

Tabell 6 viser fordelingen av tonelagskontrast blant informantene født mellom 1945 og 1974.²¹ Med unntak av de to med bergensk tonelag 2-skår er det fra disse opptakene ekserpert flere belegg enn 20 + 20, slik det framgår av kolonnen helt til høyre. Grunnen til denne utvidelsen av antall belegg ligger utenfor rammene for denne artikkelen, men det gjør at resultatet av signifikanstestene, som er følsomme for antall belegg, kan ses på som sikrere enn testene av de to informantene der antallet belegg er det minimale 20 + 20.

Informantene er med et par unntak som jeg kommer tilbake til, sortert på basis av signifikans, og deretter rangert etter fallende differanse

21. Informantnumrene er hentet fra Talebanken.

mellom tonelag 1- og tonelag 2-skår. I avsnitt 6 ovenfor slo vi fast på grunnlag av analyse av bergensinformanter at den typiske avstanden mellom de to gjennomsnittsskårene var ca. 45–50 %, og at den sjelden går under 35 %. Et stort flertall av informantene har en statistisk signifikant forskjell mellom gjennomsnittsskårene, og altså tonelagskontrast. Men bare to har en avstand mellom de to tonetoppene på nivå med bergensinformantene. Disse to er skyggelagt i tabellen. Hos de andre finner vi det samme mønsteret som blant de av Fintofts strileinformanter som viste forskjell: Kontrasten er klart til stede, men ikke fullt utviklet.

Inf.nr.	Fødsels år	Kjønn	Innsp. år	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Differanse	P-verdi	N (T1+T2)
1392	1967	Kvinne	2010	13,8 %	60,0 %	46,2 %	*0,000	20+20
1404	1963	Kvinne	1979	10,7 %	54,6 %	43,9 %	*0,000	20+20
1420	1974	Kvinne	2011	16,3 %	49,8 %	33,5 %	*0,000	46+104
1390	1964	Kvinne	1979	10,2 %	24,3 %	14,1 %	*0,000	21+39
1390	1964	Kvinne	2010	22,2 %	40,6 %	18,4 %	*0,000	83+214
1391	1963	Mann	1979	24,5 %	29,8 %	5,3 %	*0,015	46+90
1391	1963	Mann	2010	21,0 %	33,3 %	12,3 %	*0,000	46+104
1419	1947	Kvinne	2010	25,2 %	41,3 %	16,1 %	*0,004	27+61
1406	1964	Kvinne	1979	14,2 %	27,4 %	13,2 %	*0,006	31+59
1405	1964	Mann	1979	25,9 %	34,2 %	8,3 %	*0,039	30+97
1421	1969	Mann	2010	22,3 %	27,8 %	5,5 %	0,060	47+63
1407	1964	Mann	1979	22,0 %	29,2 %	7,2 %	0,062	33+71
1395	1964	Mann	1979	24,7 %	31,0 %	6,3 %	0,208	24+25
1393	1954	Mann	2010	26,2 %	27,5 %	1,3 %	0,593	50+100

Tabell 6: Tonelagskontrast blant informantene fra Ytre Arna født mellom 1945 og 1980.

To av informantene ble intervjuet i 1979 som tenåringer og på nytt i 2010, nemlig 1390 og 1391. Disse er holdt sammen i tabell 6 ved hjelp av rammer. Vi ser at begge hadde tonelagskontrast da de ble spilt inn i 1979, og at denne fortsatt er til stede i 2010, med høyere tonelag 2-skår.²² Når det gjelder mannen, framgår det av p-verdiene at kontrasten er blitt mer robust i tiden som er gått mellom 1979 og 2010. Siden Mann-Whitney-testen i SPSS bare returnerer tre desimaler, kan vi ikke lese en tilsvarende utvikling ut av p-verdiene for kvinnen. Men t-tester viser en tilsvarende utvikling for henne. Mens t-testen av 1979-beleggene returnerer en p-verdi med fire nuller før første reelle tall etter komma, har p-verdien for

22. Legg også merke til at tonelag 1-skårene er lavere, noe som også bidrar til en tydeliggjøring av kontrasten.

beleggene fra 2010 syv nuller før første tall etter komma. Dette tyder på at i hvert fall hvis en har tilegnet seg kontrasten senest som tenåring, vil avstanden mellom de gjennomsnittlige tonetoppene for hhv. tonelag 1 og 2 kunne øke og nærme seg den bergenske avstanden gjennom livet.

Et annet slående trekk ved tabellen, som ikke kommer så klart fram når skårene til de to som er spilt inn to ganger, er holdt sammen, er at når informantene rangeres bare etter størrelsen på differansen mellom tonelag 1- og tonelag 2-skårene, blir resultatet en kategorisk kjønnsforskjell. Alle kvinnene har med andre ord høyere skårer enn mannen med høyest skåre. Kvinnene i denne generasjonen framstår som pionerene, de ligger godt foran mennene i innføring av tonelagene i Ytre Arna.

7.2.4 Undersøkelser fra Øygarden

Fra Øygarden har vi to eldre undersøkelser og en nyere. Til sammen dekker de informanter født både før og etter 1980.²³ Øygarden ligger vest for den nord/sør-aksen der tonelagene ser ut til å ha etablert seg tidligere enn i vest og øst, jf. avsnitt 6.1, og derfor vil vi ikke vente noe vesentlig innslag av tonelagskontrast her.

I tillegg til undersøkelsen av elever ved den videregående skolen i Knarvik, referert ovenfor, inneholder Kerswill (1994) også en studie av tonelagsproduksjon i hans primære informantgruppe av flyttere, kontrastert med en gruppe fra Strilelandet som ikke har flyttet til Bergen. I boka oppgir ikke Kerswill hvor på Strilelandet kontrollgruppa kom fra, og heller ikke hvor gamle de var. I en e-post av 2. november 2015 opplyser han imidlertid at de aller fleste var fra Øygarden, og at aldersspennet var 28 til 82 år. Studien er basert på auditiv analyse av (2 x 12 =) 24 belegg fra opptaket med hver informant, fordelt på tre undergrupper (1994: 94 ff.). Den auditivt baserte skåringen tok utgangspunkt i at normalkonturen i strilemålene tilsvarer tonelag 1-konturen i bergensk. Hver informant ble tilordnet en tonemisitetsindeks lik differansen mellom korrekt uttalte tonelag 1-ord og antallet potensielle tonelag 2-ord uttalt med tonelag 1-kontur. Dersom alle disse ble uttalt med tonelag 1-kontur, ble tonemisitetsindeksen (12 - 12 =) 0, og dersom de alle ble uttalt med tonelag 2-kontur, ble indeksen (12 - 0 =) 12. Resultatet for kontroll-

23. Jensen hadde 16 informanter fra gamle Hjelme kommune og de delene av Herdla kommune som ble til Øygarden i 1964. Bare én og to av disse er hhv. tonal og semitonale.

gruppa, som er av størst interesse her, tyder på at disse informantene i svært liten grad mestrer tonelagskontrasten produktivt.²⁴ Av de 11 ikke-flytterne skåret 9 null, 1 én og 1 fire. Dette viser at heller ikke de yngste i kontrollgruppa, som må ha vært født på 1950-tallet, ser ut til å ha hatt en robust tonelagskontrast.

Opptakene og intervjuene som ligger til grunn for analysen til Antonesen (1988), ble gjort i 1983. Bare hos én av informantene observerer han “en klar tendens til at de tonale variasjonene fordeler seg i samsvar med tonemrealisasjonene i bergensk” (1988: 65). Informanten er en 12 år gammel jente. Hun er derved født i 1971, og er den yngste i materialet. De andre syv yngre informantene var 14–15 år i 1983, altså født helt på slutten av 1960-tallet. Som nevnt viste ingen av disse tegn til tonelagsmotsetning.

Den siste undersøkelsen fra Øygarden er Villanger (2010), der innspillingene i form av sosiolingvistiske intervjuer ble gjort i 2009. Informantene faller i to atskilte aldersgrupper, den første født mellom 1956 og 1973 og den andre født i 1994–1995. De eldste var med andre ord middelaldrende da de ble spilt inn, i motsetning til Kerswills og Antonesens informanter, som var atskillig yngre da de ble undersøkt.

Villanger tok ikke for seg tonelag, men jeg har ved hjelp av samme metode som den som ble brukt i analysen av Fintoft- og Ytre Arna-materialet, analysert hennes informanter. Resultatet for de eldre informantene framgår av tabell 7.

Inf.nr.	Fødsels år	Kjønn	Innsp. år	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Differanse	P-verdi	N (T1+T2)
00101	1968	Mann	2009	26,6 %	43,2 %	16,6 %	*0,006	20+20
00144	1956	Kvinne	2009	22,2 %	36,5 %	14,3 %	*0,002	20+20
00127	1968	Mann	2009	26,0 %	32,6 %	6,7 %	0,286	20+20
00124	1968	Kvinne	2009	21,1 %	26,9 %	5,8 %	0,072	20+20
00142	1968	Mann	2009	24,9 %	29,5 %	4,7 %	0,251	20+20
00120	1969	Mann	2009	20,3 %	24,2 %	3,9 %	0,947	20+20
00126	1968	Kvinne	2009	27,0 %	27,5 %	0,5 %	0,862	20+20
00145	1973	Kvinne	2009	28,0 %	26,4 %	-1,6 %	0,640	20+20

Tabell 7: Tonelagskontrast blant informantene fra Øygarden født mellom 1956 og 1973.

24. Dette til forskjell fra hovedinformantgruppa, der fordelingen var klart bimodal, med en gruppe med indekser mellom 7 og 12, og en mindre gruppe med indekser mellom 0 og 3.

Vi ser at bildet som framgikk av undersøkelsene til Kerswill og Antonesen, støttes. Bare to i denne aldersgruppa fra Øygarden har tonelagskontrast, og ingen av dem er i nærheten av den bergenske avstanden mellom tonelag 1 og 2. De to med signifikant kontrast er en mann og en kvinne. Her finner vi med andre ord ikke den kjønnseffekten vi så blant informantene fra Ytre Arna, men antallet med signifikant kontrast er likevel for lite til at vi kan fastslå at effekten er fraværende i Øygarden. Vi ser heller ikke noen sammenheng med alder, ettersom den eldste, født over 10 år før de andre, har kontrast, mens den yngste, som for øvrig er niese av den eldste, mangler den.

Det er nærliggende å tolke det større fraværet av kontrast i Øygarden som en effekt av større avstand til Bergen. Disse informantene vokste opp før veien til Øygarden ble fergefri og før oljenæringen etablerte anlegg og arbeidsplasser i kommunen og i nabokommunen Fjell.

7.3 Områdene sør for Bergen

7.3.1 Os (Aarseth 1974)

I sin hovedoppgave fra 1974 undersøker Arne Aarseth osmålet blant eldre og yngre. Han undersøkte en eventuell tonelagskontrast hos de 10 informantene som tilhørte hans yngre informantgruppe, ved hjelp av Jensens metode. Informantene leste med andre ord inn minimale tonelagspar, for så i neste omgang å bli bedt om å bestemme betydningen av de ordene de leste uten tilgang til kontekst. Hos to av informantene finner Aarseth tonelag. Begge er fra Osøyro, og begge har foreldre fra Os. En liste over informantene finnes bak i oppgaven, men dessverre oppgir ikke Aarseth hvilke to av disse som har tonelag, og derved vet vi heller ikke deres fødselsår. Aldersspennet i gruppa er relativt stort, den eldste er født i 1944, den yngste i 1962. Den nest yngste er født i 1954, så minst én av de to med tonelag er født før 1955. Vi kan ut fra dette konstatere at i Os har tonelagskontrasten begynt å etablere seg i hvert fall blant de født tidlig på 1950-tallet. Men det gjelder ennå et mindretall. Om vi går ut fra at den ene av de som hadde tonelag, var informanten født i 1962, dreier det seg om én av ni født før 1960.

Fintoft & Mjaavatt (seksjon 7.1 ovenfor) hadde ingen informanter fra Os, men vi kan sammenligne Aarseths resultater med dem til Jensen (seksjon 6.1). Denne hadde hele 18 informanter fra Os. 5 av disse skåret over 90 %, og kommer derfor i kategorien som sannsynligvis har hatt tonelag,

jf. tabell 1 ovenfor. Dette tyder på at også i generasjonen født så langt tilbake som ca. 1930, har det funnes et visst innslag av tonalitet blant innbyggerne i Os.

7.3.2 Området vest for Os: Informanter fra Austevoll født på 1950-tallet Arnt Troland (1939) slo i sin hovedoppgave fast at dialekten manglet tonelag. Konklusjonen var basert på auditiv analyse. Noen år senere testet Jensen (1963) 17 informanter fra Austevoll. 13 er atonale og én semitonal. Bare tre er med andre ord tonale. Én av Fintofts informanter kom fra kommunen – en mann. Et søk på navnet hans på nettet tyder på at han er født tidlig på 1950-tallet. Han har identiske tonelag 1- og tonelag 2-skårer, med hhv. 23,0 og 23,3 %, og altså ingen motsetning.

I forbindelse med et feltarbeid organisert av forfatteren som del av et kurs ved Universitetet i Bergen våren 2017 ble 6 eldre talere spilt inn, alle yrkesfaglærere ved den videregående skolen i Austevoll. Alle unntatt én er født på 1950-tallet. De er derved like gamle eller noe yngre enn informanten til Fintoft, og ca. 10–20 år yngre enn Jensens informanter. I tillegg til det sosiolingvistiske intervjuet leste hver av informantene inn et utvalg fra testbatteriet utarbeidet under prosjektet Norsk tonelagstypologi, som er nærmere omtalt under 8.2 nedenfor. De ordene som ble tatt med, var alle flerstavellesord med stemt konsonant mellom den trykksterke og den følgende trykklette vokalen, til sammen ca. 90 testord, de fleste i prefinal posisjon i rammesetningen, men også noen i final posisjon. Ord lengden varierte fra to til seks stavelser.

Tonelagskontrasten ble testet over alle prefinale ord med sonorant umiddelbart etter den trykksterke vokalen. Annotering og uthenting av data ble også her gjort som beskrevet i avsnitt 5 ovenfor. Resultatene framgår av tabell 8. Dessverre leste to av de seks informantene på grunn av en misforståelse bare en mindre del av setningene. Resultatene for

Inf.nr.	Fødsels år	Kjønn	Innsp. år	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Differanse	P-verdi	N (T1+T2)
2	1952	Kvinne	2017	35,5 %	40,4 %	4,9 %	0,280	23+27
1	1950	Mann	2017	16,0 %	15,4 %	-0,7 %	0,906	27+28
6	1962	Kvinne	2017	20,7 %	18,7 %	-2,0 %	–	8+8
3	1954	Mann	2017	19,4 %	16,6 %	-2,8 %	–	12+9
4	1955	Mann	2017	21,7 %	18,7 %	-3,0 %	0,132	20+25
5	1956	Mann	2017	37,8 %	33,1 %	-4,7 %	0,581	26+27

Tabell 8: Test av tonelagskontrast hos eldre informanter fra Austevoll.

disse er tatt med i tabellen, men de er på grunn av få belegg ikke signifikanstestet.

Vi ser at ingen av de fire som leste hele batteriet, er tonale. Differansene for de to siste tyder på at heller ikke disse har tonelagskontrast. Dette tyder på at Fintofts ene informant fra Austevoll var representativ, og at mens tonelagene hadde begynt å gjøre seg gjeldende i de mer sentrale Os og Fana innen denne aldersgruppa, er dette ikke tilfellet i det mer perifere og kommunikasjonsmessig isolerte Austevoll.

7.4 Sammenfatning, informanter født før 1975

Resultatene jeg har presentert ovenfor, viser at hos informanter født før 1975 er det først og fremst de som kommer fra noe som kan se ut som en sentral nord/sør-korridor fra Lindås og Radøy i nord til Os i sør, som har tonelagskontrast. Ytre Arna, der alle kvinnene og noen få menn hadde tonelagskontrast, er en bergensnær del av denne korridoren. Herfra kommer også de av Fintofts informanter som har kontrast. I tillegg har to av Aarseths ti informanter fra Os kontrast.

Vest for denne korridoren, i kommunene Austevoll, Sund, Fjell og Øygarden, ser tonelagskontrasten ut til å stå mye svakere i denne aldersgruppa. Den mangler hos Fintofts tre informanter fra hhv. Austevoll, Fjell og Øygarden. Den mangler videre hos de seks informantene fra Austevoll, født på 1950-tallet og spilt inn i 2017. I kontrollgruppa til Kerswill fra Øygarden mangler den også, og med ett unntak mangler den hos Øygarden-informantene til Antonesen (1988). Unntaket er født i 1972, og var den yngste av informantene hans. I innspillingene knyttet til Villanger (2010), født mellom 1956 og 1973, har bare én av fire i både manns- og kvinnegruppa signifikant kontrast.

Fra kommunene øst for korridoren, Osterøy, Vaksdal og Samnanger, har vi dessverre bare resultater fra Fintoft-undersøkelsen. Som det framgår av tabell 4 ovenfor, hadde Fintoft to informanter fra Vaksdal og én fra Samnanger, alle uten kontrast. Fra den tredje og nordligste av kommunene øst for Bergen, Osterøy, har vi ingen undersøkelser av informanter født etter krigen og før 1980. Men hele 24 av Jensens 25 informanter fra Osterøy manglet kontrast, så mye tyder på at tonelagene også der har stått svært svakt i denne generasjonen.

Tabell 9 deler Strilelandet inn i tre områder, et vestlig og et østlig i tillegg til den sentrale korridoren fra Lindås, Meland og Radøy i nord

TONELAGSSPREDNING PÅ STRILELANDET

Kilder	Vest for Bergen	Den sentrale korridoren	Øst for Bergen
<i>Publiserte arbeider</i>			
Aarseth		10 (2)	
Bergfjord (1975)		3 (0)	
Fintoft & Mjaavatn (1980)	3 (0)	5 (4)	3 (0)
Antonesen (1988)	8 (1)		
Kerswill (1994)	11 (0)	41 (19)	
<i>Egne analyser av opptak</i>			
Øygarden	8 (2)		
Ytre Arna		13 (9)	
Austevoll	4 (0)		
Totalt	34 (3) = 8,8 %	72 (34) = 47,2 %	3 (0) = 0 %

Tabell 9: Omfanget av tonelagskontrast hos språkbrukere født mellom 1945 og 1975 fra ulike deler av Strilelandet.

til Os i sør.²⁵ Linjene i tabellen representerer de ulike kildene som er referert ovenfor. Tallet foran parentesen viser til antall informanter som er analysert i hver av kildene, med antall av disse som hadde signifikant tonelagskontrast, i parentes. Sammendraget i nederste linje må ikke tas som noe eksakt anslag over tonelagsinnslaget i de tre områdene, til det er kildene for heterogene, og for det østlige områdets del for få. Men forskjellen mellom området vest for Bergen og den sentrale korridoren nord og sør for Bergen gir likevel et grovt bilde av det som høyst sannsynlig var og fremdeles er situasjonen for denne aldersgruppa. Med andre ord er tonelagskontrasten sjelden i kommunene Øygarden, Fjell, Sund og Austevoll i vest, mens den nord og sør for Bergen forekommer atskillig mer hyppig blant talere født mellom 1945 og 1975.

8 Generasjonen født mellom 1980 og 2000

Vi går nå videre til den yngre generasjonen, talere født etter 1980. Både materialet fra Ytre Arna og fra Øygarden omfatter informanter født på 1990-tallet. I tillegg skal vi se på eksperimentbaserte innspillinger av informanter fra Radøy, Lindås og Os, knyttet til prosjektet Norsk tonelagstypologi, og til innspillinger fra Osterøy og Austevoll gjort i for-

25. Overskriften *Vest for Bergen* dekker kommunene Øygarden, Fjell, Sund og Austevoll, mens *Øst for Bergen* dekker Osterøy, Vaksdal og Samnanger.

bindelse med undervisningsopplegg ved UiB. En hovedoppgave og en masteroppgave gir også viktige opplysninger om denne aldersgruppa.

8.1 Nord og sør for Bergen

Vi ser først på resultater fra nord-/sør-korridoren introdusert ovenfor. I avsnitt 7 så vi at blant informanter født mellom 1945 og 1975 hadde tonelagene begynt å vise seg hos flere informanter herfra enn i områdene lenger vest. Samtidig så vi at hos de fleste av informantene som hadde signifikant kontrast, var differansen mellom gjennomsnittlig tonelag 1- og tonelag 2-skår betydelig mindre enn blant de jevnaldrende informantene fra Bergen. Spørsmålet nå er om denne utviklingen har fortsatt, slik at personer fra de samme områdene født noen tiår senere viser et mønster som ligger nærmere gjennomsnittet for informantene fra Bergen, referert i tabell 3 ovenfor.

8.1.1 Os og Nordhordland 30 år etter Aarseth og Bergfjord

Hernes (1998) undersøkte i sin hovedoppgave språket til 20 informanter fra Os, født tidlig på 1980-tallet, med henblikk på i hvilken grad de er påvirket av bergensmålet. På grunnlag av kvantitativ analyse av en rekke variabler utvikler hun et mål på denne påvirkningen som hun kaller "bergensprosent". Mens informantene viser et stort variasjonsspenn med hensyn til denne, skriver Hernes at "[i]ngen av informantane er atonemikarar – eg har funne *eitt* einaste døme hjå *ein* informant på bruk av tonelag 1 i eit ord skulle hatt tonelag 2" (1998: 89, kursivering er forfatterens). Her er med andre ord situasjonen svært forskjellig fra den Aarseth rapporterte i 1974. Hos ham var tonelagskontrasten unntaket knyttet til de yngste. Blant Hernes' informanter er den regelen uten unntak, på tross av at innslaget av bergenspåvirkning ellers er svært varierende.

Det samme bruddet finner vi i Nordhordland. Birkeland (2008) er en masteroppgave i nordisk der forfatteren sammenligner ungdomsspråket i Meland og Radøy kommuner. Meland grenser mot Bergen, og skiller Radøy fra Bergen. Alle informantene i undersøkelsen er født ca. 1990, altså ca. 40 år senere enn Bergfjords yngre informanter og minst 25 år senere enn informantene i produksjonsstudien til Kerswill. I tillegg til en større spørreskjemaundersøkelse gjør hun en næranalyse av 8 in-

formanter, fire fra Meland og fire fra Radøy. Spørreundersøkelsen kartla ikke tonelag, men en rekke andre variabler der bergensformer brytes mot tradisjonelle nordhordlandsformer. Svarene avslørte en betydelig forskjell mellom informantene fra de to kommunene med hensyn til egenrapportert bruk av bergensformer. Nesten 90 % av informantene fra det bergensnærere Meland identifiserer seg med bergensalternativene i spørreskjemaet, mens like mange av informantene fra Radøy identifiserer seg med strilealternativene. På tross av dette: Under næranalysen av språkbruken til hver av de åtte informantene konstaterer Birkeland basert på auditiv observasjon at de alle har tonelag. Dette er særlig slående når det gjelder de fire radøyinformantene. Helt i tråd med de lave bergensprosentene som framkom i spørreundersøkelsen, viser næranalysen av disse fire at de i stor grad bruker tradisjonelle former ellers. Tonelagskontrasten framstår derfor som et bergensstrekk som også her har etablert seg tidligere enn andre.

8.1.2 *De unge fra Ytre Arna*

Innspillingene fra Ytre Arna omfatter seks ungdommer født i 1994–96. En av disse viste seg å være innvandrer med et annet morsmål enn norsk. Han hadde gått de første skoleårene på grunnskolen for innvandrerbarn, Nygård skole i Bergen sentrum, før han begynte på skolen i Ytre Arna i 3. klasse på barneskolen. Han ble ut fra dette ekskludert fra denne undersøkelsen, slik at utvalget består av fem personer.²⁶

Tabell 10 viser resultatene av analysen av disse fem. Samtlige viser en tonelagskontrast som fullt og helt tilsvarende den som karakteriserer deres jevnaldrende fra de sentrale delene av Bergen. Gjennomsnittet for bergensungdommene, som også utgjorde fem personer, er sammen med resultatene for den eldre generasjonen fra Ytre Arna tatt med i tabell 10 til sammenligning. Vi ser at mens tonelag 1-gjennomsnittet er det samme for alle tre gruppene, ligger tonelag 2-gjennomsnittene for de to unge gruppene svært nær hverandre. Faktisk ser de unge fra Ytre Arna ut til å ha gått forbi sine jevnaldrende fra Bergen, men her er antall informanter for små til at vi kan avgjøre om dette er et signifikant resultat. Dette

26. Å undersøke hvordan unge innvandrere tilegner seg tonelagskontrasten, vil være et interessant prosjekt i seg selv. Men til det trengs det naturligvis et atskillig større utvalg enn denne ene informanten.

innebærer at det også er en stor forskjell mellom de to aldersgruppene fra Ytre Arna, og at den eldre aldersgruppa representerer en overgangsgruppe mellom fravær av tonelag i generasjonen før dem og fullt bergens-tonelag hos informanter født etter 1980.

Inf.nr.	Fødsels år	Kjønn	Innsp. år	Gj.snitt T ₁	Gj.snitt T ₂	Differanse	N (T ₁ +T ₂)
01408	1995	Mann	2010	24,1 %	76,3 %	52,2 %	20+20
01409	1995	Mann	2010	17,0 %	66,8 %	49,8 %	20+20
01410	1996	Kvinne	2010	15,5 %	77,5 %	62,0 %	20+20
01414	1994	Kvinne	2010	17,2 %	75,4 %	58,2 %	20+20
01415	1994	Kvinne	2010	18,7 %	70,4 %	51,7 %	20+20
Gjennomsnitt				18,5 %	73,3 %	54,8 %	
Gjennomsnitt unge Bergen sentrum				20,6 %	68,3 %	47,8 %	
Gjennomsnitt eldre Ytre Arna				19,9 %	36,5 %	16,5 %	

Tabell 10: Tonelagskontrast blant de yngre informantene fra Ytre Arna, født på midten av 1990-tallet.

8.2 Resultater fra prosjektet Norsk tonelagstypologi (NTT)

NTT var et NFR-finansiert prosjekt som hadde som mål å skaffe et bredere og mer variert datagrunnlag for å studere tonelagsrealisasjon i norsk enn det Fintoft-prosjektet hadde framskaffet på 1970-tallet. Mens en i Fintoft-prosjektet bare fikk informantene til å lese en serie med minimale par i form av tostavingsord, der morfologisk kategori i stor grad ble holdt konstant for hvert medlem av parene, bestod NTT-materialet av ord av ulik lengde og med ulik segmental oppbygging satt inn i ulike rammesetninger. De fleste målordene ble lest fokalt, men det var også lagt inn i innspillingen rollespill som skulle framtvinge kontrastivt fokus og postfokal aksent. Hver informant skulle lese til sammen 140 setninger.

De fleste av opptakene ble gjort i 2000 og 2001. Informantene var alle elever i videregående skole, født mellom 1980 og 1985. De er med andre år noen få år eldre enn informantene til Birkeland, som var født i 1990 og omtrent jevngamle med informantene til Hernes, jf. 8.1.1. De ti informantene fra Strilelandet fordelte seg med tre fra Lindås, tre fra Radøy og fire fra Os. Alle kommer med andre ord fra den sentrale nord/sør-korridoren vi identifiserte i analysen av den eldre generasjonen ovenfor, se særlig tabell 9.

Resultatet av analysen framgår av tabell 11, der informantkodene er hentet fra informantdatabasen for prosjektet. Av de ti informantene ser vi at det bare var én, en mann fra Lindås, som med en p-verdi = 0,126 ikke viste en signifikant forskjell mellom tonelag 1- og tonelag 2-skårene. For de andre ni informantene var $p < 0,001$, altså en klar forskjell mellom de to tonelagene.

Inf.	Kommune	Fødselsår	Kjønn	Innsp. år	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Differanse	P-verdi	N (T1+T2)
Lilu	Os	1982	Kvinne	2000	17,1 %	70,4 %	53,3 %	*0,000	64+59
Esmo	Os	1982	Mann	2000	17,6 %	66,0 %	48,4 %	*0,000	56+61
Anle	Os	1982	Mann	2000	18,4 %	65,3 %	46,9 %	*0,000	67+65
Mamo	Lindås	1982	Kvinne	2000	21,5 %	67,6 %	46,1 %	*0,000	56+53
Hikva	Lindås	1982	Kvinne	2000	19,7 %	61,5 %	41,8 %	*0,000	71+68
Stika	Radøy	1982	Kvinne	2000	27,0 %	51,2 %	24,2 %	*0,000	68+65
Anste	Radøy	1982	Kvinne	2000	25,2 %	43,9 %	18,7 %	*0,000	67+69
Bjaso	Radøy	1982	Mann	2000	19,3 %	33,8 %	14,5 %	*0,000	59+47
Anrø	Os	1982	Kvinne	2000	26,9 %	37,9 %	11,0 %	*0,000	60+57
Stista	Lindås	1982	Mann	2000	25,8 %	32,0 %	6,2 %	0,126	57+53

Tabell 11: Tonelagskontrast blant NTT-informantene fra Strilelandet, født i 1982.

Om vi ser bort fra denne ene avvikerer, er disse resultatene i tråd med resultatene til Hernes (1998) og Birkeland (2008): Tonelagskontrasten er godt etablert hos ungdom født etter 1980 både i Os sør for Bergen og i nordhordlandskommunene Meland og Radøy.

Vi ser også noe som de kategoriske analysene til Hernes og Birkeland ikke fanget opp, nemlig at ikke alle synes å ha fullt utviklede bergenske tonelag med en differanse mellom tonelag 1- og tonelag 2-skårene på over 35 %, som er den forskjellen jeg i avsnitt 6 antydte konstituerte den minimale bergenske kontrasten. Vi ser av tabell 11 at de ni informantene med signifikant kontrast faller i to grupper, en på fem (markert med grått) som ligger godt over denne grensen og en på fire som ligger godt under, men som likevel har signifikant forskjell. Blant disse fire finner vi alle informantene fra Radøy. Dette passer godt med resultatene fra Birkeland (2008) referert ovenfor, som viste at ungdom fra Radøy født noen få år senere enn NTT-informantene holdt atskillig bedre på strilemålet enn ungdom fra den mer bergensnære nabokommunen Meland, som i vår sammenheng kan sammenlignes med de sentrale, sørlige delene av nabokommunen i øst, Lindås. Det vi ser her, er med andre ord at Birkeland har sine ord i behold siden alle radøyinformantene har tonelagskontrast. Den forskjellen hun fant mellom informantene fra Me-

land og Radøy mht. andre variabler, viser seg kanskje likevel her ved at NTT-informantene fra Radøy ikke har en fullt utviklet bergensavstand mellom tonelagstoppene.

I tillegg hører én av de fire Os-informantene (Anrø) til denne gruppa. Begge foreldrene kommer fra den sørvestligste delen av kommunen, Søre Øyane, som av Hernes (1998: 2) beskrives som ett av to utkantområder i kommunen som ikke har opplevd stor innflytting gjennom etablering av byggefelt. En gjennomhøring av det korte intervjuet som ble gjort med hver informant etter at setningene var lest, viser en godt bevart osdialekt, med o-ending i bestemt form av både sterke og svake femininer, a-infinitiv og i det hele tatt liten påvirkning fra bergensk. Det er derfor ikke usannsynlig at bakgrunnen fra Søre Øyane kan forklare avviket i forhold til de tre andre fra Os, som alle har bergensavstand mellom tonelagstoppene.

Det tilsvarende intervjuet med Stista, den eneste uten signifikant kontrast, avslører at han kommer fra et sted øst i kommunen nær Osterfjorden. Også han viser liten grad av bergenspåvirkning, men her kan neppe bare geografi forklare avviket. Hovedveien nordover, E39, passerer gjennom dette området, og det er derfor gode kommunikasjoner inn mot sentrum i kommunen, Knarvik, og videre mot Bergen. Begge foreldrene kommer fra Nordhordland, så her er det nok individuelle egenskaper ved informanten som kan forklare avviket.

Uansett viser resultatene i tabell 11 at tonelagene står vesentlig sterkere i aldersgruppa født etter 1980 enn i generasjonen før. Bare én av ti mangler signifikant kontrast, og halvparten produserer bergensk avstand mellom tonetoppene. En sammenligning av NTT-resultatene med resultatene for de yngre fra Ytre Arna viser også at nærhet til Bergen spiller en rolle. Mens alle de fem informantene fra Ytre Arna har en fullt utviklet bergenskontrast, har to av tre fra Lindås en slik kontrast, og ingen av de tre fra området lengst fra Bergen, Radøy.

8.3 Resultater fra områdene øst og vest for den sentrale korridoren

Hva da med ungdom fra de vestlige og østlige områdene, slik disse er avgrenset i fotnote 25. Når det gjelder den yngre aldersgruppa, har vi kvantitative undersøkelser av ungdommer fra to steder vest for nord/sør-korridoren, Øygarden i nordvest og Austevoll i sørvest. I tillegg har vi

opptak fra Osterøy i nordøst, som også vil bli analysert nedenfor. Her har vi imidlertid ingen eldre informanter å sammenligne med.

8.3.1 Øygarden²⁷

I avsnitt 7.2.4 så vi at av åtte eldre informanter hadde bare to tonelagskontrast, begge med en avstand mellom tonelagstoppene på under 20 %, altså langt fra fullt utviklede bergensstonelag. Tabell 12 viser resultatene for de ni yngre informantene fra kommunen, sammenlignet med de unge fra Bergen og de eldre fra Øygarden. Som i Ytre Arna ser vi at tonelagene står mye sterkere blant de yngre enn de eldre. Bare én av de ni ser ut til å mangle signifikant kontrast, og av de åtte med kontrast har fem en gjennomsnittsavstand mellom tonelagstoppene som tilsvarer den bergenske. Disse er også her skyggelagt i tabellen.

Inf.nr.	Fødsels-år	Kjønn	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Diffe- ranse	P-verdi	N (T1+T2)
131	1995	Kvinne	16,0 %	67,2 %	51,1 %	*0,000	20+19
134	1995	Mann	16,0 %	58,0 %	42,0 %	*0,000	11+17
129	1995	Kvinne	23,5 %	65,3 %	41,8 %	*0,000	19+20
132	1994	Kvinne	21,8 %	59,8 %	38,0 %	*0,000	19+21
135	1995	Mann	17,3 %	54,8 %	37,5 %	*0,000	17+16
136	1994	Mann	22,3 %	49,1 %	26,8 %	*0,000	19+19
130	1995	Mann	26,0 %	49,5 %	23,4 %	*0,000	20+19
137	1994	Mann	30,4 %	49,3 %	18,9 %	*0,026	18+20
133	1994	Kvinne	18,9 %	38,5 %	19,6 %	0,077	20+18
Gjennomsnitt			21,4 %	54,6 %	33,2 %		
Gjennomsnitt unge Bergen sentrum			20,6 %	68,3 %	47,8 %		
Gjennomsnitt eldre Øygarden			24,5 %	30,9 %	6,4 %		

Tabell 12: Tonelagskontrast blant de yngre informantene fra Øygarden, født 1994–1995.

De fire siste har avstander mellom de to tonelagstoppene som ligger godt under bergensgjennomsnittet, men tre av dem har likevel signifikant kontrast. Vi ser også at mens alle ungdommene fra Ytre Arna har utviklet en full bergenskontrast, er det bare vel halvparten av de unge fra Øygarden som har gjort det samme. Igjen er det nærliggende å tro at det er avstanden fra Bergen som kan forklare dette.

27. Informantnumrene er også her hentet fra Talebanken. Én svært lite pratsom informant, nr. 128, hadde bare fem brukbare tonelag 1-belegg, og er derfor ikke tatt med i analysen.

8.3.2 Austevoll

I tillegg til de seks lærerne født på 1950-tallet omtalt ovenfor i 7.3.2 ble tolv ungdommer født i 2000 spilt inn som del av feltarbeidet. De tolv var elever ved det studiespesialiserende førsteåret ved den videregående skolen i Austevoll. Alle ble intervjuet to og to, og alle hadde minst én forelder fra Austevoll og var vokst opp i kommunen. Opptakene bestod også her av en samtale fulgt av en lesetest.

Som beskrevet under 7.3.2 ble lesetesten brukt i Austevoll kalkert på testen utformet under prosjektet Norsk tonelagstypologi. Resultatene framgår av tabell 13. Tabellen viser et helt annet resultat enn det vi fant blant de unge fra Ytre Arna og fra Øygarden. Av de ti informantene som ble analysert, er det bare to som har signifikante p-verdier. Ingen av disse har forskjeller mellom gjennomsnittlige tonelag 1- og tonelag 2-skårer som ligger nær bergensnivået. Og også i Austevoll er det forskjell mellom de eldre og yngre. Den er rett nok ikke stor, men gjenspeiler at mens to av de unge har tonelagskontrast, har ingen av de eldre det.

Et interessant poeng her er at dette er elever som etter å ha tatt første året på studiespesialiserende studieretning i kommunen, må reise ut av kommunen for å ta de to siste årene av videregående skole. Dette er med andre ord ungdommer som i hvert fall for manges vedkommende har begynt å orientere seg mentalt ut av kommunen og inn mot mer sentrale deler av regionen. Likevel har tonelagene i liten grad greid å etablere seg i denne gruppa. Dét lar oss anta med relativt stor sikkerhet at også den delen av ungdommen i kommunen som orienterer seg mot mer praktiske og lokalt forankrede utdannelser, for eksempel ved fiskerifagskolen i

Inf.nr.	Fødsels- år	Kjønn	Gj.snitt T1	Gj.snitt T2	Diffe- ranse	P-verdi	N (T1+T2)
8	2000	Kvinne	38,8 %	60,4 %	21,7 %	*0,002	29+27
11	2000	Kvinne	18,5 %	30,5 %	12,0 %	*0,003	27+26
14	2000	Mann	32,2 %	37,2 %	5,1 %	0,153	30+24
10	2000	Kvinne	23,3 %	26,8 %	3,4 %	0,337	25+26
12	2000	Mann	17,4 %	20,1 %	2,7 %	0,712	29+27
16	2000	Mann	28,5 %	31,2 %	2,7 %	0,240	24+24
13	2000	Mann	22,5 %	24,6 %	2,1 %	0,522	25+26
15	2000	Mann	15,8 %	17,6 %	1,8 %	1,000	22+20
7	2000	Kvinne	32,5 %	33,2 %	0,6 %	0,833	27+25
9	2000	Kvinne	31,0 %	25,3 %	-5,7 %	0,074	29+28
Gjennomsnitt			26,1 %	30,7 %	4,6 %		
Gjennomsnitt eldre			25,2 %	23,8 %	-1,4 %		

Tabell 13: Tonelagskontrast hos yngre informanter fra Austevoll.

kommunen, foreløpig er upåvirket av de bergenske tonelagene. Resultatene vist i tabell 13 kan med andre ord med stor sannsynlighet generaliseres til hele aldersgruppa fra kommunen.

8.3.3 Osterøy

Allerede i 1939 slo Ragnar Hodnekvam i sin hovedoppgave om stedsnavn i Gjerstad sogn på Osterøy fast at dialekten manglet tonelag (Hodnekvam 1939). Ingen av Fintofts informanter var fra Osterøy, og det finnes ikke eldre sosiolingvistiske intervjuer av denne aldersgruppa fra kommunen. Jensen (1963) hadde imidlertid hele 25 informanter fra øya. Bare én av disse oppnådde så vidt et resultat tilsvarende semitonal, nemlig 66 %. Alle de andre plasserte seg innenfor det atonale spennet. Selv med forbeholdene nevnt ovenfor knyttet til tolking av enkeltresultater hos Jensen, tyder dette på at osterøymålet rundt 1960 med svært få unntak var uten tonelagskontrast også hos de unge.

En gruppe yngre informanter født rett før årtusenskiftet ble spilt inn i forbindelse med et feltarbeid i februar 2016 knyttet til et kurs ved Universitetet i Bergen, der forfatteren var en av de ansvarlige. Alle informantene gikk på studieforbereidende linje på den videregående skolen på Osterøy. Målet med feltarbeidet var først og fremst å gjøre sosiolingvistiske intervjuer med elever ved den videregående skolen i kommunen, men det ble til slutt i innspillingsopplegget lagt inn en liten test kalkert på Fintofts metode, dvs. lesing av minimale par lagt inn i den samme rammesetningen som den Fintoft brukte. På grunn av tidsbegrensninger ble antallet ordpar redusert til 20, dvs. 40 setninger, hvorav de fem første parene ble definert som treningspar og ikke videre analysert. Ikke alle de resterende kunne analyseres, bl.a. på grunn av knirkestemme og oktavsprang, så tallet på datapunkter for hvert tonelag og for hver informant er i flere tilfeller lavere enn 15 per tonelag.

Resultatene framgår av tabell 14, der gjennomsnittet også sammenlignes med gjennomsnittet for de yngre fra Øygarden. Bare tre av de femten mangler signifikant forskjell, med p-verdier lik 0,467, 0,225 og 0,635. Av disse ser vi at to er menn og én kvinne. De tre kommer alle fra den bergensnære delen av øya, én av dem fra den relativt tett bosatte bygda Haus, som ligger nær broa til fastlandet og der flere av de andre informantene også kommer fra. De to andre kommer fra mer avsidesliggende steder i hhv. sørøst nær Bruvik og nordvest mellom Lonevåg og Hosanger. Alle tre har begge foreldre fra Strilelandet, men det har også

fem av dem med signifikant forskjell. De to informantene som kommer fra motsatt side av øya, altså lengst fra Bergen og fra broa over til fastlandet, nemlig nr. 1 og 9, har begge klar kontrast, med $p < 0,000$.

Mens lokal geografi med andre ord ikke ser ut til å spille noen rolle, ser vi en relativt klar forskjell mellom kjønnene, ved at kvinnene for det første har større avstand mellom de to tonelagsskårene enn mennene og ved at det bare er menn som ikke når over minimumsdifferansen vi ovenfor tentativt knyttet til bergensdialekten, nemlig 35 %. Mønsteret brytes bare av den ene kvinnen som ikke har signifikant forskjell mellom de to tonelagsskårene.

Inf.nr.	Fødsels- år	Kjønn	Bygd	Gj.snitt	Gj.snitt	Diffe- ranse	P-verdi	N (T1+T2)
				T1	T2			
8	1998	Kvinne	Haus	4,8 %	77,0 %	72,2 %	*0,000	14+15
9	1999	Kvinne	Tyssebotn	6,9 %	73,1 %	66,2 %	*0,000	9+8
11	1999	Kvinne	Valestrand	16,9 %	75,5 %	58,6 %	*0,000	14+12
2	1998	Kvinne	Valestrand	8,6 %	63,9 %	55,3 %	*0,000	14+9
14	1999	Mann	Valestrand	15,5 %	69,4 %	53,9 %	*0,000	14+12
15	1998	Mann	Haus	18,0 %	65,4 %	47,4 %	*0,000	11+13
12	1999	Mann	Valestrand	19,1 %	62,0 %	42,9 %	*0,000	14+13
3	1999	Mann	Hauge	30,0 %	64,6 %	34,6 %	*0,000	14+15
6	1999	Mann	Haus	35,0 %	67,4 %	32,4 %	*0,009	12+10
1	1999	Mann	Fotlandsvåg	25,1 %	51,1 %	26,0 %	*0,001	11+15
13	1999	Mann	Valestrand	23,0 %	47,5 %	24,5 %	*0,000	10+15
4	1999	Mann	Haus	24,7 %	40,1 %	15,4 %	*0,043	7+10
7	1998	Kvinne	Litland	17,3 %	39,4 %	22,1 %	0,225	12+13
5	1996	Mann	Haus	30,8 %	34,7 %	3,9 %	0,467	11+14
10	1997	Mann	Bruvik	13,7 %	16,5 %	2,8 %	0,635	14+14
Gjennomsnitt				19,3 %	56,5 %	37,2 %		
Gjennomsnitt yngre fra Øygarden				21,4 %	54,6 %	33,2 %		

Tabell 14: Test av tonelagskontrast hos yngre informanter fra Osterøy ved hjelp av Fintoft-metoden.

Osterøy fikk fergefri veiforbindelse til Bergen i 1997, altså ca. 10 år etter Øygarden. I utgangspunktet kunne en ha tenkt seg at de ti årene mellom tidspunktene da de to kommunene fikk fergefri veiforbindelse til Bergen, ville avspeiles i resultatene. Dette ser i liten grad ut til å være tilfellet. Om vi sammenligner ungdommene fra Osterøy med dem fra Øygarden, er de gjennomsnittlige differansene mellom tonelag 1 og 2 hhv. 37,2 og 33,2 %.

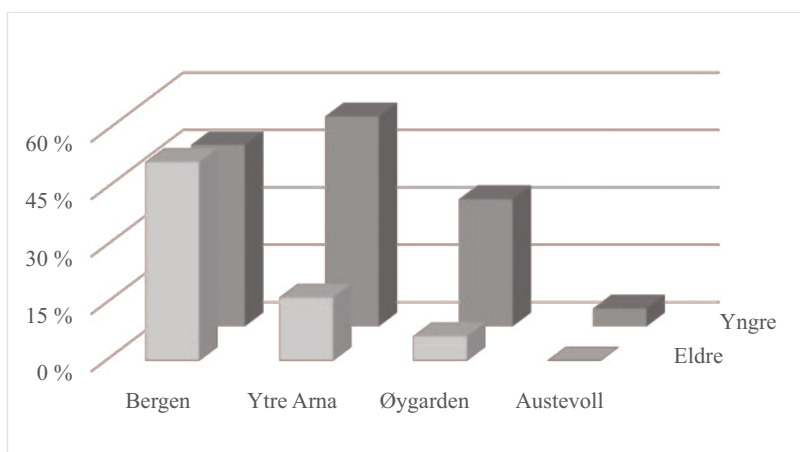
Men det som kan slås fast med større grad av sikkerhet, er at ungdommene fra Øygarden og Osterøy ligger godt etter ungdommene fra

Ytre Arna (tabell 10). Siden NTT-informantene (avsnitt 8.2) er så få, er det vanskeligere å hevde det samme med like stor grad av sikkerhet her, men ungdommene fra Øygarden og Osterøy ligger i hvert fall ikke foran NTT-informantene, på tross av at de er mer enn ti år yngre. Og om vi bruker Jensens resultater som sammenligningsgrunnlag når det gjelder Osterøy, er det ingen tvil om at vi ser en utvikling der tonelagene i løpet av to generasjoner har gått fra å være så å si fraværende til å karakterisere talemålet til de fleste i den yngre generasjonen.

8.4 Sammenfatning

Mens det blant informantene født før 1980 var mange som ikke hadde tonelagskontrast, viser gjennomgangen av de yngre at disse, med unntak av Austevoll, så å si alle har kontrast. Men langt fra alle har en avstand mellom gjennomsnittlig tonelag 1-topp og gjennomsnittlig tonelag 2-topp som tilsvarer den bergenske avstanden.

Figur 5 er en grafisk framstilling av denne utviklingen basert på de kvantitative analysene ovenfor, der jeg også har tatt med den eldre aldersgruppen. Vi ser at i Bergen er det ingen forskjell mellom aldersgruppene, realisasjonen av tonelagskontrasten framstår som stabil over tid. For to av de tre datasettene fra Strilelandet, Ytre Arna og Øygarden, ser vi en dramatisk utvikling fra de eldre til de yngre. Hos de eldre er kontrasten

Figur 5: Forskjell i tonelagsskårer, dvs. differanse mellom tonelag 1- og tonelag 2-skårer, mellom eldre og yngre.

i ferd med å etablere seg. De lave søylene som representerer de eldre, dekker en stor grad av variasjon der bare noen av informantene har kontrast, og der så å si ingen har den bergenske avstanden mellom de gjennomsnittlige tonelag 1- og tonelag 2-skårene. Hos de yngre er utviklingen kommet mye lenger. Ungdommene fra Ytre Arna ligger, som vi ser, faktisk høyere enn bergensgjennomsnittet, mens den yngre generasjonen fra Øygarden ennå ikke er kommet dit. Austevoll ligger langt bak. Her er kontrasten helt fraværende hos de eldre, mens den bare så vidt har begynt å vise seg blant de yngre. Men utviklingen framstår som den samme.

9 Avsluttende diskusjon

Hovedmålet med denne artikkelen har vært å kartlegge spredningen av tonelagskontrasten innenfor rammene av koordinatene alder og geografi. Den bergenske tonelagskontrasten har spredd seg til områdene rundt Bergen som en del av en større prosess der bergensdialekten nå ser ut til å være i ferd med å fortrenge de tradisjonelle strilemålene. Noen av funnene referert ovenfor tyder på at tonelagene er blant de tidligste trekkene som sprer seg i denne prosessen, noe som støtter resultatene til Hognestad (2002, 2006, 2007, 2008), og derved også bidrar til å svekke hypotesen om at prosodiske drag er mer motstandsdyktige mot endring enn de fleste andre språktrekk, jf. 4.2 ovenfor.

9.1 Sosiale faktorer

Et tydelig mønster som går igjen i funnene referert ovenfor, er at både innslaget av informanter med tonelag i en gitt informantgruppe og den gjennomsnittlige avstanden mellom tonetoppene i hhv. tonelag 1 og tonelag 2 korrelerer med *tid* forstått som forskjeller mellom ulike generasjoner. Blant de eldste informantene er innslaget av tonelag lavt, blant de yngste er det høyere, for flere informanters vedkommende like høyt som hos bergensinformantene. Dette er det vanlige mønsteret en ser i språkendringsprosesser der et nytt trekk fortrenger et eldre.

Den andre faktoren som påvirker spredningsmønsteret, er geografi uttrykt som avstand fra Bergen. Jo lenger et gitt lokalsamfunn befinner seg fra Bergen, jo lavere ser innslaget av tonelag ut til å være. Her er det viktig å understreke at det ikke dreier seg om avstand målt i luftlinje,

men det vi kan kalle kommunikasjonsmessig avstand, målt både som kjørelengde og i hvilken grad denne er fergefri. I den eldste generasjonen ser innslaget av tonelag ut til å være størst i områder med gode kommunikasjoner inn til byen, særlig mot nord og sør.

En tredje mulig utenomspråklig faktor er kjønn. Denne er imidlertid mer usikker, siden det bare er noen få av datasettene som er store nok og preget av nok variasjon til å kunne vise kjønnsforskjeller. Disse gir heller ikke noe entydig bilde. Kjønnsforskjeller er helt klart til stede hos den eldre generasjonen fra Ytre Arna, jf. 7.2.3 ovenfor. Et tilsvarende mønster finner vi imidlertid ikke i det andre settet med sosiolingvistiske intervjuer, Øygarden. Når det gjelder de manuskriptbaserte undersøkelsene, er det bare datasettene knyttet til ungdommene fra Austevoll og fra Osterøy som er store nok til at vi kan se på kjønnsforskjeller. Mens det ikke ser ut til å finnes noen kjønnsforskjeller blant informantene fra Austevoll, er det i materialet fra Osterøy tilsynelatende en sammenheng mellom hvor nær informantene ligger bergensavstandene mellom de to tonelagsskårene og kjønn. Blant de som har nådd bergensavstandene, har kvinnene større avstand enn mennene, og de som ligger under bergensavstandene, er bare menn.

9.2 Om metoden

En viktig metodisk nyvinning knyttet til dette prosjektet er at jeg har vist at det er mulig å bruke innspillinger av relativt naturlig talemål, som for eksempel sosiolingvistiske intervjuer, som data for denne typen kvantitative undersøkelser av tonelag og kanskje også intonasjon knyttet til større domener. Dette har så vidt meg bekjent ikke vært gjort tidligere, formodentlig ut fra den tankegang at naturlig tale som data introduserer for mange feilkilder det er vanskelig å få kontroll på. Det vanlige har derfor vært å bruke eksperimentelt etablerte data som informantene har lest fra et manuskript. Denne typen data er imidlertid problematisk av en annen grunn, nemlig at det kan være stor avstand mellom lesestil og naturlig talestil. Det finnes likevel måter å komme rundt dette problemet på, for eksempel ved å bruke dialektnær ortografi i manuskriptet og å unngå variabler der en formell variant står mot en stigmatisert uformell. Tonelag hører ikke til denne typen, i hvert fall ikke i og rundt Bergen. Uansett viser sammenligningen i Tabell 3 at resultater basert på naturlig tale og lesing innenfor en mer eksperimentell ramme konvergerer.

Også bruken av et Praat-skript for å hente ut kvantitative data fra materialet er ny innenfor nordisk tonelagsforskning. Praat-skripter har vært i bruk i flere år, og det skriptet jeg har benyttet her, *Pitch Dynamics*, er ikke laget spesielt for analyse av nordiske tonelag. Det kan derfor i én forstand ses på som hyllevarer, som har gjort det mulig relativt raskt og effektivt å analysere store datamengder, noe som helt klart gjør resultatene mer pålitelige og mer presise enn om de hadde vært basert på manuell analyse av et mye mindre antall antatt representative belegg. Selv om annotering i Praat er tidkrevende, muliggjør denne metoden en grundig og relativt effektiv reanalyse av de store datamengdene som ble samlet inn gjennom Fintoft-prosjektet på 1970-tallet, og mer omfattende analyse av de som ble samlet inn gjennom tonelagstypologiprojektet ca. 25 år senere.²⁸

9.3 Er forskningsspørsmålene besvart?

Når det gjelder forskningsspørsmålene nevnt under 4 ovenfor, er i hvert fall 1 til 4 et godt stykke på vei besvart. I den grad resultatene rapportert her kan generaliseres til resten av Strilelandet, har de unge i stor grad tilegnet seg tonelagskontrasten (spørsmål 1). Dette har skjedd relativt raskt, dvs. i løpet av noen få generasjoner (spørsmål 2) og geografisk så vel som kulturell avstand fra Bergen (spørsmål 4) ser i høy grad ut til å legge føringer på spredningsmønsteret. Også spørsmål 5, om det finnes et mellomstadium preget av variasjon, kan besvares positivt, men her trengs det mer detaljerte studier for å avgjøre i hvilken grad dette stadiet preges av språklig-strukturelle føringer, noe jeg kommer kort tilbake til nedenfor. Hvordan endringen er synkronisert med spredningen av andre trekk fra bergensmålet (spørsmål 3), fortjener også et nærmere studium, men tonelagene ser ut til å være del av fortroppen i denne prosessen. Dette kommer tydelig fram i arbeidene til Reidun Hernes (1998) og Mariann Birkeland (2008) referert i 8.1.1 ovenfor. Spørsmål 6, om dette er en endring nedenfra eller ovenfra, er ikke besvart, men jeg kommer kort tilbake til også dette spørsmålet nedenfor.

28. Fintoft-materialet inneholder mellom 60.000 og 70.000 tonelagsrealisasjoner fordelt på over 1000 informanter, mens NTT-materialet inneholder noe i underkant av 16000 belegg fordelt på 115 informanter. Begge datasettene er planlagt tilgjengeliggjort for forskersamfunnet i løpet av nær fremtid gjennom Clarino-projektet (<https://clarin.w.uib.no>).

Det viktigste resultatet som legges fram, er delsvaret på spørsmål 4. Fonetisk sett introduseres ikke tonelagskontrasten i form av en enten/eller-variasjon mellom full bergensuttale av tonelag 2-former og tradisjonell uttale i strilemålet. I stedet legger pionerene seg på en mer forsiktig linje, i den forstand at de forsinker tonetoppen i tonelag 2-formene slik at det oppstår en kontrast, men ikke på langt nær i samme fonetiske grad som hos bergensere. Vi har sett at timingen av tonelag 2-toppen lar seg måle som en prosentdel av et konstant realisasjonsdomene. Mens den typiske bergenser innenfor dette har en avstand på ca. 50 prosentpoeng mellom timingen av tonetoppen i tonelag 1 og den som realiserer tonelag 2, finner vi hos de eldste strileinformantene som har tonelagskontrast, variasjon mellom så lite som under 10 prosentpoeng og opp til full bergenskontrast.

Dette er ny kunnskap, men den er kanskje ikke overraskende. I andre norske og svenske tonelagsdialekter er det observert lignende prosesser, og det lar seg peke på en mulig fonetisk drivkraft som i engelsk faglitteratur ofte blir referert til som *peak delay*, og som på norsk kanskje kan kalles *tonetoppforsinkelse*, se for eksempel Gussenhoven (2004: 72) og Yip (2002: 8ff.) Dette er et fenomen som resulterer i at en tonetopp, det være seg knyttet til intonasjon eller leksikalsk tone, over tid har en tendens til gradvis å forsinkes i forhold til den segmentale strengen den er strukturelt synkronisert med. I norske dialekter har Jan Hognestad (2002, 2006, 2007, 2008) påvist dette både i Stavanger og Flekkefjord ved å sammenligne ulike generasjoner. I Sverige har Fransson og Strangert (2005) vist det samme i en studie av dialektene i Leksand og Rättvik i Dalarna.

Det er naturligvis ikke mulig å tolke spredningen av tonelag som et resultat av utelukkende fonetisk betinget tonetoppforsinkelse, ettersom den da ikke ville ha skilt mellom tonelag 1- og tonelag 2-ord. Men forløpet kan minne om tonetoppforsinkelse, og i den grad tonelagene fonetisk oppstod ved at tonetoppen knyttet til trykkstavelsen gradvis ble forsinket i flerstavellesord, en forsinkelse det ikke var rom for i enstavelsesord (Hognestad 2012: 97ff.),²⁹ er det vi observerer i strilemålene, på mange måter en replikasjon av denne prosessen, men her som spredning fra en nabodialekt og derved betinget av de strukturelle og leksikalske betingelsene som gjelder i denne. Den sentrale observasjonen her er at

29. Se også Bye (2011) og Kristoffersen (2004).

avstanden mellom tonelag 1 og tonelag 2 ser ut til å etablere seg i form av en gradvis forsinkelse av tonelag 2-toppen. I denne artikkelen har jeg vist at dette i høy grad gjelder når vi sammenligner generasjoner. Men resultatene for de to fra Ytre Arna som ble intervjuet som unge i 1979 og middelaldrende i 2010, kan tyde på at en tilsvarende utvikling kan finne sted over tid innenfor hver enkelt språkbrukers system.

Et interessant spørsmål stilt av en av konsulentene er om spredning av tonelagskontrast lettere skjer når den dialekten som påvirkes, i utgangspunktet mangler kontrast. Det er et spørsmål som per i dag ikke lar seg besvare i mangel av studier av endringer der dialekten som endres har kontrasten fra før, men med ulik fonetisk realisasjon. Studiene til Hognestad, referert til i forrige avsnitt, ser i utgangspunktet ut til å være styrt av indre drivkrefter, og jeg kjenner ikke til andre eksempler der det kan sannsynliggjøres at vi har å gjøre med spredning av ett system til fortrengsel av et annet. Men det som kan fastslås når det gjelder tonelagsspredningen til strilemålene, er at de strukturelle betingelsene er optimale. Det ene «tonelaget» som karakteriserer strilemålene, er så å si identisk med bergensk tonelag 1 både når det gjelder kontur og timing. Det eneste som da skal til for at tonelagskontrasten skal introduseres, er at språkbrukerne lærer seg å forsinke konturen i ord de har lært seg skal ha tonelag 2. Selve tonelag 2-konturen trenger med andre ord ikke å endres, fra entoppet til totoppet eller vice versa. Når endringen i tillegg kan ses på som fonetisk naturlig, dvs. som en type tonetoppforsinkelse, er dette enda et moment som kan motivere det gradvise ved prosessen.

Av teoretisk interesse er særlig i hvilken grad endringen er et eksempel på spredning nedenfra eller ovenfra, eller med de engelske originaltermene, *change from below or above*, se for eksempel Labov (1994: 78). Disse termene kan både referere til om endringene foregår under eller over bevissthetsnivået og til om de kommer ovenfra eller nedenfra i språksamfunnet. Ifølge Labov vil disse to perspektivene kunne falle sammen i den forstand at språkbrukere ofte vil være bevisst endringer med utspring i en prestisjevarietet, mens endringer som har sitt utspring lokalt og lenger nede i det sosiale hierarkiet, ofte vil foregå uten at språkbrukerne merker det. Denne koblingen ser ikke ut til å være til stede her, i hvert fall ikke i Ytre Arna. I løpet av de sosiolingvistiske intervjuene ble informantene spurt om dialekt, blant annet hva som særpreget den lokale dialekten og hva som endrer seg. Jeg har hørt gjennom disse delene av intervjuene. Ingen av informantene nevner tonelag. Mens infor-

mantene i stor grad er i stand til å peke på brytningen mellom strilemålet og bergensmålet når det gjelder leksikalske variabler som for eksempel *eg* vs. *jeg* og *ikkje* vs. *ikke*, var det som nevnt ingen som trakk fram tonelag og intonasjon mer generelt.

Et annet spørsmål med utgangspunkt i teori er hvordan og i hvilken grad den enkelte lærer seg de strukturelle betingelsene som definerer distribusjonen av tonelagene i leksikon. Det finnes det vi kan kalle store mønstre knyttet til bøyningssystemet som sannsynligvis er relativt enkle å lære, som at det i substantivbøyningen bare er enstavede stammer som har tonelagsveksling i paradigmet, og at det er b.f.sg. og i mange dialekter b.f.pl. nøytrum som har tonelag 1. Det at fordelingen av tonelag i presensformer av verb langt på vei følger skillet mellom svake og sterke verb, er noe mer komplisert, fordi det er flere leksikalske unntak her. Og fordelingen av tonelag i sammensetninger med enstavet forledd er i stor grad leksikalsk (Kristoffersen 1992), og unntakene med tonelag 1 må derfor læres for hvert forledd. Det samme gjelder det at mens tonelag 1-ordene *finger* og *kobber* får tonelag 2 i sammensetninger, jf. *fingervanter* og *kobbertråd*, gjør for eksempel *senter* det ikke. Ifølge Labov (1981) er det grenser for i hvilken grad voksne språkbrukere kan lære seg tilsynelatende umotiverte unntak av denne typen gjennom spredning. Dette reiser igjen spørsmålet om hvordan spredningen skjer og har skjedd. Med andre ord kan vi avslutte med å peke på at ikke siste ord er sagt om dette emnet.

Litteratur

- Antonesen, Vidar. 1988. *Fonologien i Øygardsdialekten: en argumentativ beskrivelse*. Hovedoppgave, Universitetet i Bergen.
- Bergfjord, Kjell. 1975. *Lygramålet: ein studie i talemålet hjå eldre og yngre i ei utkanthbygd i Nordhordland*. Hovedoppgave, Universitetet i Bergen.
- Birkeland, Mariann. 2008. “*Dei e teite og dei e mær stril enn oss*”: ein komparativ analyse av talemål, haldningar og samfunnsforhold i nordhordlandskommunane Meland og Radøy. Masteroppgave, Universitetet i Bergen.
- Bye, Patrik. 2011. “Mapping innovations in North Germanic with GIS.” I: *Language Variation Infrastructure*, red. Janne Bondi Johannessen, 5–29. Oslo: Universitetet i Oslo.

- Bruce, Gösta og Eva Gårding. 1978. "A Prosodic Typologi for Swedish Dialects." I: *Nordic Prosody*, red. Eva Gårding, Gösta Bruce and Robert Bannert, 219–228. Lund: Department of Linguistics, Lund University.
- Fintoft, Knut og Per Egil Mjaavatn. 1980. "Tonelagskurver som målmerke." *Maal og Minne* 1980: 66–87.
- Fintoft, Knut, Per Egil Mjaavatn, Einar Møllergård og Brit Ulseth. 1978. "Toneme Patterns in Norwegian Dialects." I: *Nordic Prosody*, red. Eva Gårding, Gösta Bruce og Robert Bannert, 197–206. Lund: Dept. of Linguistics, University of Lund.
- Fossen, Anders Bjarne. 2009. "Byen og strilelandet". I: *Kulturbistorisk vegbok: Hordaland*, red. Nils Georg Brekke, 71–75. Bergen: Hordaland fylkeskommune Nord 4.
- Fransson, Linnea, & Eva Strangert. 2005. "Word accents over time. comparing present-day data with Meyer's accent contours". I: *Proceedings, FONETIK 2005*, red. Anders Eriksson, Åsa Abelin og Jonas Lindh, 79–82. Göteborg: Department of Linguistics, Göteborg University.
- Gussenhoven, Carlos. 2004. *The Phonology of Tone and Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Gårding, Eva. (1977). *The Scandinavian word accents*. Lund: CWK Gleerup.
- Gårding, Eva og Per Lindblad (1973). "Constancy and variation in Swedish word accent patterns." *Working Papers, Phonetics laboratory, Lund University* 7: 36–110.
- Hernes, Reidunn. 1998. "Eg snakke sånn så – det komme av seg sjøl": ein sociolingvistisk analyse av talemålsvariasjon hjå ungdomar i Os. Hovedoppgave, Universitetet i Bergen.
- Hodnekvam, Ragnar. 1939. *Stadnamn frå Haus*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo.
- Hognestad, Jan K. 2002. "Tonelag i Stavanger bymål." I: *Mons 9 Utvalgte artikler fra Det niende møtet om norsk språk i Oslo 2001*, red. Inger Moen, Hanne Gram Simonsen, Arne Torp og Kjell Ivar Vannebo, 115–25. Oslo: Novus.
- . 2006. "Tonal accents in Stavanger: From Western towards Eastern Norwegian prosody?" I: *Nordic Prosody IX*, red. Gösta Bruce og Merle Horne, 107–16. Frankfurt am Main: Peter Lang.
- . 2007. "Tonelag i Flekkefjord bymål." *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 25: 57–88.

- 2008. “Prosodisk utvikling i en sørlandsdialekt. Gjensyn med Flekkefjord.” *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 26: 37–52.
- 2012. *Tonelagsvariasjon i norsk. Synkrone og diakrone aspekter, med særlig fokus på vestnorsk*. Doktoravhandling, Universitetet i Agder.
- Jahr, Ernst Håkon. 2012. “To språkkontaktendringer i bergensdialekta – eller ikke? Om den tonelagsløse ringen rundt Bergen og om preteritum på *-et*.” I: *Language for its own sake. Essays on Language and Literature offered to Harry Perrión*, red. Henk van der Liet & Muriel Norde, 357–74. Amsterdam: Scandinavisch Instituut, Universiteit van Amsterdam.
- Jensen, Martin Kloster. 1960. “Recognition of word tones in whispered speech.” *Word* 16: 187–96.
- 1963. *Tonemicity. A Technique for determining the Phonemic Status of Suprasegmental Patterns in Pairs of Lexical Units, applied to a Group of West Norwegian Dialects, and to Faroese*. Årbok for Universitetet i Bergen 1961. Humanistisk Serie. Bergen: Universitetet i Bergen.
- Kerswill, Paul. 1982. “Tonempersepsjon i Bergen og på Knarvik.” *Eigenproduksjon* 15: 64–81.
- 1994. *Dialects Converging. Rural Speech in Urban Norway*. Oxford: Clarendon Press.
- Kristoffersen, Gjert. 1992. “Tonelag i sammensatte ord i østnorsk.” *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 10: 39–65.
- 2000. *The Phonology of Norwegian*. Oxford: Oxford University Press.
- 2004. “The development of tonal dialects in the Scandinavian languages.” Foredrag ved konferansen *Typology of Tone and Intonation*, Cascais, Portugal 1.–3. april 2004, <http://hdl.handle.net/1956/17590>.
- 2016. “Fraværet av tonelag på Strilelandet: en forskningshistorie.” *Maal og Minne* 2016: 111–57.
- Labov, William. 1981. “Resolving the Neogrammarian Controversy.” *Language* 57: 267–308.
- 1994. *Principles of linguistic change*. Oxford: Blackwell.
- Ladd, D. Robert. 2008. *Intonational phonology*. 2. utgave. Cambridge: Cambridge University Press.
- Minde, Trond. 2014. *Morfologiske variabler i Ytre Arna*. Bacheloroppgave, Universitetet i Bergen.
- Neteland, Randi. 2013. “Industristedtalemål og dialektendring.” *Norsk Lingvistisk Tidsskrift* 31: 76–97.

- Riad, Tomas. 2014. *The Phonology of Swedish*. Oxford: Oxford University Press.
- Sandve, Bjørn Harald. 1976. *Om talemålet i industristadene Odda og Tysedal: generasjonsskilnad og tilnærming mellom dei to målføra*. Hovedoppgave, Universitetet i Bergen.
- Sandøy, Helge. 1996. *Talemål*. Oslo: Novus.
- Solheim, Randi. 2010. *Sosial smeltedigel – språklege legeringar: om talemålsutviklinga i industrisamfunnet Høyanger*. Trondheim: Tapir.
- Troland, Arnt. 1939. *Oversikt over lydverket i Austevollmålet*. Hovedoppgave, Universitetet i Oslo.
- Ulvestad, Bjarne. 1967. "Review of Martin Kloster Jensen: Tonemicity." *Language* 43: 790–803.
- Villanger, Silje. 2010. "Da hadde vært litt kult visst vi hadde snakka strilsk om hondra år." *Ei sosiolingvistisk oppfølgingsgransking av talemålet i Øygarden*. Masteroppgave, Universitetet i Bergen.
- Yip, Moira. 2002. *Tone*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ødegård, Randi Haugen. 2013. *Dialektutvikling hos barn og ungdom på industristadane Odda og Tysedal*. Masteroppgave, Universitetet i Bergen.
- Aarseth, Arne. 1974. *Osmålet: et Hordalands-mål i forandring*. Hovedoppgave, Universitetet i Bergen.

Abstract

From as far back as we have sources, the dialects spoken in the rural areas around Bergen in Western Norway have lacked the tonal accent contrast that otherwise characterizes most Norwegian and Swedish dialects, including the town dialect of Bergen itself. Due to urbanization, many of these areas are now in the process of being turned into suburbs, while their dialects are gradually being replaced by the Bergen dialect. At the forefront of this change seems to be the introduction of the tonal accent contrast. In this article, it is shown that the closer a local community is to Bergen, the more advanced the shift, and while there are few speakers born before 1975 who have acquired the contrast, a substantial number of the younger speakers, born after 1980, have it. It is also shown that the tonal pioneers in the older age group, and those in the younger age group living relatively far away from Bergen, have acquired a phonetically

TONELAGSSPREDNING PÅ STRILELANDET

intermediate contrast where the statistically significant distance between the two accent peaks is considerably smaller than in Bergen.

Gjert Kristoffersen
Universitetet i Bergen
Institutt for lingvistiske, litterære og estetiske studier
Postboks 7805
NO-5020 Bergen
gjert.kristoffersen@uib.no